

NAZMİ ÖNER

HEMEDAN

TÜRK EDEBİYATI GEZİ

Yazan ve yayına hazırlayan : Nazmi Öner
Yazarla irtibat Tel : 0544 665 09 09
e-mail : nazmioner@mynet.com
Yayına hazırlandığı tarih : Eylül 2011

ISBN: 978-605-82447-1-9

Bu kitabın tüm telif ve yayın hakları 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince yazarına aittir.

Arama motoruna “Nazmi Öner” yazıp tıklayarak yazarın tüm e-kitaplarına ulaşabilirsiniz. Tablet veya telefonunuza indirerek, okuyup yorum yazabilirsiniz.

NAZMİ ÖNER 1946 yılında Burdur'un Bucak İlçesine bağlı Seydiköy'de doğdu. Seydiköy İlkokulu ve Isparta Gönen İlköğretmen Okulunu bitirdikten

sonra, 1964 yılında Erzurum Karayazı'ya bağlı Yücelik (Zorova) Köyü İlkokulunda öğretmenliğe başladı. Sonra Buca Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler ve Anadolu Üniversitesi Tarih Öğretmenliği bölümlerini bitirdi. Erzurum'dan sonra öğretmenlik hayatı: Afyon, Burdur, Giresun, Konya ve Antalya'da, İlkokul Öğretmeni, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Tarih ve Dershane Öğretmeni olarak otuz beş yıl devam etti. Burdur Cumhuriyet lisesinden emekli

olduktan sonra altı sene de Çıralıda bulunan, kendisine ait Likya Pansiyonu çalıştırdı ve dünyanın değişik bölgelerine geziler yaparak bunları yazdı. YAZARIN YAYINLANMIŞ ESERLERİ:

Yalnızlık, Gece ve Karlar (Şiir) /Dünya Yaşanası Bir Yer Değil (Şiir) /Kürt Açılımının Kapanımı (Araştırma-Politika)/Kültüre Eleştirel Bakış (Toplumsal eleştiri)/Amsterdam Şiir Gibi Şehir (Şiir) / Seydiköy (Köy araştırması) /AB Arifesinde Çevre Sorunlarımız (Makale, araştırma) /Tarihin Tanımı (Tarih)/ Sagalassos (Tarih) /Gazete (Tarih) /Kırk Yaşında Kadın (Şiir) /Sanatta Evrensellik (Deneme) /Baltık Ülkelerinde Gezi (e-kitap Gezi) /Kıbrıs'ta Tarih ve Doğa (Gezi) /Türkistan Gezisi (e-kitap Gezi) /İran'da Gezmek (e-kitap Gezi) Kafkas Ülkeleri (e-kitap Gezi) İlköğretmen okullarında bir zamanlar (Eğitim) /Tebriz (e-kitap Gezi) /Hemedan (e-kitap Gezi) /İsfahan (e-kitap Gezi) /Şiraz (e-kitap Gezi) /M. Kemal ile Çanakkale'den Ankara'ya (Tarih) En Büyük Tehdit Milliyetçilik (Araştırma) /Laiklik, Şeriat ve Türban Tartışmaları (Tarih) Çocuk Kitapları: Su Damlasından Buluta (Gezi) /Pergeli Bulutlar Toroslarda (Gezi) /Termessos'lu Gençlerin Onur Mücadelesi (Gezi) /Kasaphane Kedileri (Çocuk romanı)

Evli ve iki çocuk babası olan Nazmi Öner TSB (Türkiye Sanatçılar Birliği); Ansan (Antalya Sanatçılar Derneği); Anşoyad (Antalya Şair, Ozan, Yazar ve Ressamlar Derneği), Disk Emeklisen ve YKKED (Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği) üyesi olup Antalya'da yaşamaktadır.

İÇİNDEKİLER

05	İran yaylasının yaşlı çınarı Hemedan
10	İmam Meydanı
18	Bazar
25	Kümbeti Aleviyan
30	Hemedan ve Medler
32	Astiyag'ın rüyası ve Kurus
36	Ekbatan
49	Ekbatan Müzesi
58	İmamzade Abdullah Mescidi
63	Abbas Abad
71	Genç Name
81	Baba Tahir
97	İmamzade Zeynel Abidin
100	Bir Molla ile Şiilik üzerine söyleşi
104	Ebu Ali Sina (İbni Sina)
113	Ebu Ali Sina Türbesi
118	Borca Gurban
120	Bağ-ı İmaret
123	Şir Sengi
127	İran'da kadın
140	Hemedan'dan İsfahan'a
151	İran'da yollar ulaşım ve turizm

HEMEDAN

Hemedan ve Persepolis, İslamiyet öncesi İran Tarihinin en önemli merkezleriydi. Onun için 07 Haziran 2011 Günü öyleden sonra geldiğim Hemedan, İran'da en çok görmek istediğim kentlerin başında geliyordu. Bu yüzden büyük bir merak ve heyecan içinde şehri görmek için sabırsızlanıyordum.

Hemedan'ın girişi

Aslında daha şehre girmeden ve şehrin girişinde coğrafya, şehrin tarihi önemini doğrulamaktaydı. İnsana sonsuzluk hissi veren bir ovada, verimli topraklar ve dört mevsimin tam olarak yaşandığı doğal bir ortamda Hemedan, her tür canlının yaşamına uygun bir kentti.

İran'ın 30 Eyaletinden biri olan Hemedan, (Hamedan, Hamadan) Batı İran'ın ortalarında, Zagros Dağlarının engebeli arazisi üzerinde yer alıyor. Eyaletin merkezi olan Hemedan kenti ise geniş ovaların ortasında kışları sert, yazları serin bir yayla konumunda.

Hemedan Şehrinin merkezinde ve eyalet sınırları içinde yaşayan halkın yarısına yakını Türk'tür. Nüfusun diğer yarısı ise Fars, Lur, Lek ve Kürtlerden oluşmaktadır.

Şehir merkezine giriş

Hemedan'ın merkez nüfusuyla ilgili net bir bilgiye ulaşamadım. Fakat alanı 20 bin kilometreye yaklaşan eyalet toprakları üzerinde, iki milyona yakın insan yaşamakta olup sanırım bunun üçte biri Hemedan şehir merkezinde

yaşamaktadır. Ve rakımı da 1850 metre ile İran'ın yüksek şehirleri arasında bulunmaktadır.

Coğrafi konumunun savunmaya elverişli olması, yükseklik nedeniyle sıcak ve kuraklığın fazla hissedilmemesi, verimli ovaların ortasında yer alması, kışlar biraz sert geçse de yaz ayları için yaşamaya oldukça elverişli olması gibi nedenlerle İran Tarihinin en önemli kentlerinin başında gelmektedir.

Hemedan halıları

İran'ın ilk önemli devlet örgütlenmesi de MEDLER tarafından, Hemedan (Ekbatan) merkezli olarak ortaya çıkmış ve Persler döneminde de Hemedan yazlık başkent olarak

kullanılmıştır. İran'daki 1000 yıllık Türk Tarihi döneminde de Hemedan, öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir.

Onun için hemen otele yerleşip bir an önce bu güzel şehirde geziye başlamak istiyordum. Fakat Kirmanşah'ta kaldığım otelin sahibinin ucuz ve temiz diye bana tavsiye ettiği Baba Tahir Oteli 60 dolar isteyince çaresiz başka otel arayışına girdim.

Marmar otelden İmam Meydanına giderken solda eski bir yapı

Taksici de gitmişti. Yakında başka otel olup olmadığını sordum. Marmar Otele yönlendirdiler. Orası da kırk dolardı. 20 dolardan fazla vermek istemiyordum. Fakat sırtımda çanta ile vaktimi otel aramakla geçirmek de istemediğimden bir gece için kırk doları kabul ettim.

Marmar Otel, önceki kaldığım yerlerden temiz ve lükstü. Üstelik İran'da ilk kez, tuvalette klozet gördüm. Ama taharet musluğu onda da yoktu. Odaya yerleşip, kuru-katı bir öğle yemeği yedim. Sonra da aşağıya inip çay için sıcak su istedim.

Çay içerken resepsiyondaki görevli ile biraz Hemedan üzerine konuştuk. Hemedan şehir planını istedim ve göreceğim yerleri plan üzerinde birlikte işaretledik.

İbni Sina Meydanı

Benim görmek istediğim altı yere ilaveten dört yer de o ekledi. Böylece görmem gereken yer sayısı ona çıktı. Geziye hemen başlamak için otelden çıktım. Otelden İmam Meydanına giden bulvarda çevreyi inceleyerek ilerliyordum. Ayrıca ucuz otel de arayacaktım. Bulursam yarın bu otelden ayrılacaktım.

MEYDAN-I İMAM

Otelden çıkınca Meydan-ı İmam yönünde yürüdüm. Meydan-ı İmam, Hemedan'nın merkezi gibiydi. Çok büyük bir meydan olup buraya, 6 yönden 6 tane bulvar çıkıyordu. Meydanın ortası büyükçe bir park gibiydi ve merkezinde kabartma tekniğinde yapılmış güzel bir sanat eseri vardı. Sanıyorum kabartmada anlatılanlar 79 devrimiyle ilgili idi.

Meydan-ı İmam

Bu altı bulvar, İmam Meydanından çıktıktan sonra, 600-700 metre sonra altı ayrı meydana çıkıyor ve bu altı meydanın birbirine bağlanması ile bir daire oluşuyordu.

Bu meydanlardan çıkan yollarda daha ilerideki meydanları birbirine bağlayan yollarla çemberler oluşturduğundan Hemedan'nın planı, yer yer bozulsa da, ortasında Meydan-ı İmam, ya da Ekbatan olan, iç içe geçmiş dairelerden oluşuyordu sanırım. Ekbatan'dan şehrin görünümü de bu düşüncemi doğrular gibiydi.

İran'da, şehirlerin böyle merkezi yerlerdeki en büyük meydanlarına, İmam Humeyni anısına hep İmam Meydanı adı verilmiş. Ayrıca bu meydanlarda ve bulvarların başında hep Humeyni ile şu andaki Ayetullah'ın (dini liderin) bez üzerine basılmış posterleri de bulunuyor.

Meydandaki kabartmanın öbür yüzü

Tıpkı bizim Atatürk meydanları örnek alınmış gibi, Azerbaycan'da da Haydar Aliyev Meydanları var. Elbette ki

Atatürk'le bunları kıyaslamak olanaksızdır. Çünkü kuruculuk açısından bunlar yeni bir devlet kurmuş değildir. Atatürk 19 Mayıs 1919'dan, 29 Ekim 1923'e dek uzanan bir süreçte, Birinci Dünya Savaşının galiplerine karşı savaşıarak, yoktan bir devlet yaratmıştır.

Meydanın büyüklüğü ve binaların benzerliği

Devrimcilik açısından bakıldığında zaman da bunlara devrim mi, reform mu demek gerekir bilemiyorum, ama Azerbaycan'da eskisini aratmayacak bir sistem kurulamamış ve insanlar komünist döneme özlem duyuyor. Fakat İran'da Şah Dönemine özlem duyan yok denecek kadar az.

Çünkü her ikisinde de, yönetimde monarşiden halka doğru bir yol alma durumu varsa da, Azerbaycan'da laik cumhuriyetten çok, şerri bir otoriterlik görülüyor. Otoriter

yönetimle birlikte, aynı zamanda şeriatı geri dönüş de söz konusudur.

İran'da ise her ne kadar mutlakıyetten cumhuriyete geçiş söz konusu olsa da, şeriat ile birlikte cumhuriyet ve halk iradesinin tam olarak gerçekleşmesi nasıl mümkün olacaktır bilemiyorum.

Gerçi bizde de Atatürk devrimlerinden geriye doğru çok yol alındığından ve genel başkan diktası yüzünden, milli iradenin değil tam olarak, %25 oranında bile gerçekleştiği söylenemez.

Meydandan çıkan bulvarlardan birisi

Azerbaycan'da ise kesinlikle geri gidiş söz konusudur. Çünkü burada Komünizmde var olandan daha ileri bir

demokrasi ve halka dönük bir yönetim oluşturulmadığı gibi, komünizmde var olan laiklik de kaybedilmiştir.

Genelde meydanları gezerken hep bu düşüncelerle birlikte, bütün meydanlara aynı adın verilmesinin saçmalığını da buralarda iyice fark ettim. Atatürk'ün büyüklüğünden dolayı bunu Türkiye'de fark edemeseniz de, dışarı çıkınca bu açıkça ortaya çıkıyor.

Fakat Atatürk değil de peygamber bile olsa ülkenin tüm meydanlarına aynı adın verilmesi, ona saygıdan çok, onu sıradanlaştıran bir kanıksanmışlık yaratıyor gibi geldi bana.

Meydandaki kalabalık

Meydandan çıkan altı bulvarın aralarında kalan altı tane tarihi bina, hepsi de birbirinin aynısı gibi görünüyordu. Her ne kadar aralarında ufak tefek farklılıklar bulunsa da, yukarıdaki resimde görüldüğü gibi ilk bakışta bu farklılıklar hiç de fark edilmiyor.

Doğaldır ki bu durum meydanda bir uyum ve estetik açısından göz okşayan bir manzara oluşturunuyordu. Eski kraliyet sarayları gibi görünen bu tarihi yapıların yüksek olmaması da, sanki meydanı iyice ortaya çıkarıyordu.

Meydandan Bazar'a giren sokak

İran'da bu meydanlar aynı zamanda park görevini de üstlendiklerinden günün her saatinde kalabalık oluyordu. Fakat

burada pazarın da bu meydana açılması yüzünden, meydan sürekli kalabalık oluyordu.

Özellikle öğleden sonraları canlılık artıyor ve akşamüstü ve gecenin ilk saatlerinde Türkiye'nin aksine, herkes sokaklarda oluyordu. Oysa 1970'li yıllarda anarşi olaylarına dek, Türkiye'de de geceleri sokaklar, dolar dolar boşalırdı.

Anarşinin azgın yıllarında günbatımında eve kapanan Türk halkı, televizyonun da aynı yıllarda evlere girmesiyle kapanmayı sancısız atlattı. Şimdi de akşamları evde televizyon izlemeye öylesine alıştı ki, artık sokakların güvenli olduğu illerde bile, geceleri işi olmayan sokağa çıkmıyor.

İran'da gece sokaklar.

Peki bu durum İran'da nasıl devam ediyor dersiniz; orada yönetim güvenliği bir devletin sağlayabileceği en üst düzeyde sağlamış. Sokaklar güvenli olduğu için tek başına kadınlar kızlar bile gece sokaklarda rahatlıkla dolaşabiliyor.

Bir başka neden ise evde, insanları eve bağlayacak sokaktan daha cazip bir şey yok. Yani onların televizyonları zaman zaman çok kaliteli programlar olsa da, genelde mollaların nutukları ve dinsel programların dışında pek fazla ilginç bir şey içermediğinden, İran Televizyonunun cazibesi yok.

Yolunu bulup izleyebilenler de Türkiye Televizyonlarını izliyorlar. Bu yüzden İran'da karşılaştığım sorulardan birincisi İbrahim Tatlıses ise, ikincisi dizilerle ilgili sorulardı. Bu yüzden Türkiye'deki televizyonlardaki dizi zenginliğini ben de İran'da fark ettim desem yalan olmaz.

BAZAR

Meydan-ı İmamdan Ali Sina'ya giden bulvarla, Ekbatan'a giden bulvarların arasında Bazar geniş bir alana yayılıyordu. Fakat Hemedan Pazarı öncekiler gibi tamamen kapalı değildi. Çoğu yerde üstü açık ve kapalı yerleri de tuğla kemerlerden ziyade, kaba saba ahşap veya saç levhalar falan... Fakat bunun da ayrı bir güzelliği ve etkileyici bir nostaljisi var.

Ama yine de pazar Tebriz'inki kadar büyük olmasa da, Kirmanşah ve Urmiye'nin pazarları kadar büyük olup içinde her tür ürünün satıldığı dükkânlar var. Ve onlardan daha hareketli ve canlı da denilebilir.

Meydandan Bazara giren sokak.

Gezdiğim bu dört pazarda dikkatimi çeken şeylerden birisi de, sebze meyve satan, manav türü satıcıların çok az

olmasıydı. Kuru gıda ve çerez türü şeyler satanlar bunların birkaç katı daha fazlaydı. Oysa Türkiye’de kuruyemiiler, tazesini satanlara göre çok azdır. Burada ise bu durum tersine dönmüş.

Gerçi sebze meyve birer ikişer kasa olarak mahalle aralarındaki bakkallarda da bulunuyordu, ama kilometrelerce uzunluğunda binlerce dkkn bulunan kapalı pazarlarda çok az olmasını yadırgadım doğrusu. Kaldı ki İran her türlü sebze ve meyvenin bolca üretildiğİ bir lke.

Yine dikkatimi çeken dkknlardan birisi de, baharat dkknlarının sayısal olarak manavlardan çok fazla olması ve baharatın gramlarla değİl de kilolarla satılmasıydı.

Pazarda dükkânlar

Bu da baharat kullanımının çok fazla olduğunu gösteriyor. Oysa bizde baharat, çok küçük paketler halinde satılır ve satıcısı da çok azdır.

Bazarlarda yok yoktu. Her tür malın alınıp satıldığı gibi imalat yerleri de vardı. Buralarda çeşitli ev aletleri, araçlar, eğerden semere, çandan yulara ve at gemine kadar her şeyin imal edildiği dükkanlar vardı.

Arıca ekmek, tatlı ve çeşitli gıda maddesi imal eden yerler de vardı.

Elde yapılmış hırdavat malzemeleri.

Yukarıdaki fotoğrafta görülen hırdavatçı dükkanındaki eşyanın hemen hemen tamamına yakını bu çarşının imalatı olan eşyalardı.

Hatta körükle demir döven demirciler ve bakırcılar bile vardı. Herkesin her şeyi Çin'den aldığı bir dönemde buradaki ustalar her aleti ellerinde döverek, bükerek, keserek yapıyordu.

Bu durum beni gerçekten düşündürdü. Çin'den kalitesiz malı ucuza almak mı, kendi hammaddene, el emeğini ve alın terini katarak milli damganı vurmak mı daha iyi? Özellikle de senin ülkende de işçilik çok ucuz ve milyonlarca işsiz insanın varken.

Pazarda demiri döğerek alet yapan bir demirci

Takı ve altın Türkiye gibi İran'da da kadınların gözdesi.

Pazarlarda sarraflar da önemli bir yer tutuyordu. Takı ve süs olmasının yanında altın tüm doğu toplumlarında, aynı zamanda bir tasarruf ve birikim aracı olarak da kadınların gözdesiydi.

Hani derler ya arz talep bir birine bağlıdır diye. Talep arttıkça malın arzı da artarken rekabet de girince araya, kalite de yükseliyor.

Bu yüzden zaten süsleme sanatlarında çok ileri olan İran sanatının tüm inceliklerini, sarraf dükkânlarında üretilen takılarda görmek mümkün oluyor.

Pazarın içinde tarihi bir cami

Pazarın içinde ilginç bir cami ile karşılaştım. Pazarın giriş tarafında iki, sağ ve sol tarafta da ikişer minaresi vardı. Toplam altı minareli bir camiyi şu ana kadar İran'da görmemiştim.

Geniş bir avlusu ve külliyesi de bulunan cami hakkında bilgi almak istedim. Azeri bir genç, yazısını benim için okudu. "Hemedan Hanı Ali Bala Han Mescididir" dedi.

"Tarih yok mu?" dedim. Tarih bulamadı, fakat "Suffiye zamanında yapılmış" dedi.

"Suffiye kim ve onun zamanı ne zaman" dedim; fakat yanıt: "Bilmiyorum" oldu.

Pazarın Ekbatan Hıyabanına (bulvarına) çıkan bölümü

Pazarın Ekbatan bulvarına çıkan bölümünde ise seyyar satıcılar, ikinci el eşya satanlar vardı. Lokanta ve benzeri işyerleri de bu bölgede yoğunlaştığından, bu durum kaldırımlarda kalabalığın artmasına neden oluyordu.

KÜMBETİ ALEVIYAN

Pazarda biraz daha dolaştıktan sonra Kümbeti Aleviyan'ı sordum. Yaşlı bir Azeri, "Gel Meniminin" diye elimden tutup ara sokaklardan geçerek beni kümbetin bulunduğu yere götürdü.

Aleviyan 700 yıllık bir yapıydı. Girişi ücretliydi, fakat 50 kuruş gibi çok cüzi bir miktardı. Kümbetin bahçesinde hediyelik eşya satan bir bölüm ve kümbetin içinde İran'daki Kümbetlerle ilgili bir fotoğraf sergisi vardı.

Kümbeti Aleviyan

Kare planlı kümbetin duvarları çok güzel, süsleme ve kabartmaları kısmen yıpranmış ama orijinaldi. Aleviyan ailesinden insanların yattığı kümbetin sanatsal özellikleri

felsefeekibi.com sitesinde, Büyük Selçuklu Mimarisi adlı yazıda şöyle özetlenmiş.

“XII. yy’da en parlak dönemini yaşayan Selçuklu mimarisinin çok değişik bir kümbet uygulaması Hemedan şehrinde görülür. Kare planlı Kümbeti Aleviyan: özellikle cephe mimarisiyle dikkati çeker. Taç kapıyı iki yandan destekleyen yivli kuleler değişik bir uygulamadır. Sivri kemerli uzun nişler en tepedeki kitabeye kadar çıkar ve düşey hareket etkisini güçlendirir.

Kümbetin içindeki kabartmalar

Üst kısmı yıkılmış olan sivri kemerli ta kapıyı, büyük bölümü geometrik kompozisyonlarla dolgular ve çeşitli kalınlıkta bordürler çevreler. Hafifçe içerek tutulan sivri kemer aynasında, zemindeki 10 kollu yıldızlarla geometrik bir kompozisyon görülür. Bunun altındaki yazıt frizi, asıl girişle çerçeve arasındaki alt aynayı kuşatır. Alt aynanın zengin bir süslemeli alçı kabartmalarıyla yapıya hakim olan geometrik motifler arasında çarpıcı bir karşıtlık vardır. Yüksek kabartma tekniğiyle işlenen iri yapraklar ve rumiler, çok geçmeden Anadolu’da, Divriği Külliyesi’nin ta kapılarında da karşımıza çıkacaktır. Kümbeti Aleviyan, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu üsluplarını birleştiren bir uygulamadır.”
Felsefeekibi.com

Mezarın bulunduğu bölüm ve tuğla işçiliği.

Kümbetteki kadın görevliye “Kabir nerede?” dedim; “Alt katta 6 mezar var” dedi. “Ama önce bilet al” diye ekledi.

Bilet bahçenin girişinde olduğu için geri dönmek istemedim. “Ben gezeyim çıkışta alırım” dedim. Fakat o gidip bileti getirdi.

Aşağıda mezarların olduğu bölüme indim buz gibi serin ve ürpertici idi. Fakat ortada tek mezar vardı. Altı bölümlü yapının, altı bölümü de düz zemindi. Yalnızca merdivenlerden inişte ortada tek bir mezar vardı. Belli ki bu mezar hepsini temsil ediyordu.

Yapıda duvarın solundaki gibi ilginç nişler vardı

Mezar odalarının havalandırma sistemi de çok ilginçti. Yukarıdaki fotoğrafta solda görülen nişin, dikkat ederseniz tabanı düz değil. Rüzgar kulelerinde olduğu gibi, yukarıya

doğru 30-35 derecelik bir açı oluşturuyor. Bu durum duvarın sonunda deliğin dörtte bire kadar daralmasına neden oluyor.

Bu havalandırma sistemiyle bodrumdaki mezar odaları hem havalanıyor ve hem de sürekli serin kalıyor olmalı diye düşünüyorum. Çünkü hiçbir soğutma sistemi olmadığı halde burası oldukça serindi.

HEMEDAN VE MEDLER

İran'da Tarih Çağları Elamlar ile MÖ 3000'lere dek uzansa da, İran'da siyasi birliği sağlayan ilk kavim Medlerdir. İran Tarihinin en görkemli dönemleri ise, Balkanlardan Hindistan'a dek uzanan ve tüm Ortadoğu'yu içine alan Pers İmparatorluğu dönemidir.

İran'a doğudan geldikleri sanılan fakat ne zaman geldikleri bilinmeyen Medler, İran'ın kuzeybatısında kabileler halinde yaşıyor ve çevre kabilelerle savaşıyorlardı. Haklarında fazla bir bilgi olmamakla birlikte MÖ 1000 yıllarından itibaren çeşitli kaynaklarda Medlerden söz edilmektedir.

Aryani bir kavim olan Medlerle, Kürtler, Ermeniler, Persler ve başka bazı kavimler arasında bağlantı kurmaya çalışılıyorsa da, hiç birisini doğrulayacak kesin bilgiler yoktur. Çünkü dilleri hakkında da tam bir bilgi yoktur. Fakat dillerinin Avesta diline ve Persçeye yakınlığı ve Persler ile anlaşabildikleri kabul edilmektedir.

Medler 8. yüzyılda İran'a giren Kimmerlerle ve daha sonra İran'a Kuzeyden saldıran İskitlere karşı çok zorlu savaşlar yaptılar. Ve bu savaşların sonunda bir başkan etrafında güçlerini birleştirmek ihtiyacı hissettiler. MÖ 715'de DAYAKKU'nun etrafında toplandılar.

II. Dayakku (MÖ 700-647) Ekbatan'ı başkent yaptı. İran'daki diğer kabileleri de yönetimi altına alarak, İran'da ilk kez siyasi birliği büyük çapta sağlamış oldu. Fakat Asurlara vergi veriyordu.

Asurlular dönemin en büyük ve en güçlü devleti olup Babil ve Urartular da bölgenin diğer güçlü devletleriydi.

Ekbatan Saray kalıntılarından bir kare.

KYAKSAR (625-585)

Medlerin en büyük hükümdarı Fraort'un oğlu KYAKSAR'dır. Kyaksar, daimi bir ordu kurarak İran'da birliği tamamladı. Yeni Babil devleti ile işbirliği yaparak Asurluları ortadan kaldırdı. Sonra da Anadolu'ya yönelerek Kızılırmak'a kadar ilerledi.

Fakat Anadolu'nun büyük bir bölümüne hakim olan Lidyalılar, Med ilerleyişini durdurmak için MÖ 590'da başlayıp, 585 yılına dek süren beş yıllık bir savaş dönemi yaşadılar. Nihayet 585 yılında meydana gelen güneş tutulması, Tanrıların savaş istemediği şeklinde yorumlandığından savaşa son verildi.

Yapılan anlaşmaya göre, Kızılırmak iki devlet arasında sınır kabul edildi. Lidya Kralı Alyad, kızını Kyaksar'ın oğlu Astiyaga vererek akrabalık tesis edildi.

ASTİYAG (MÖ 585-550)

Eğlence düşkün ve bazı kuruntuları bulunan Astiyag, pek çok krallık ve prensliklerden oluşan Med İmparatorluğunu yönetecek yetenekte değildi. Bir Pers prensi ile evlenen kızı Mendane'den olan torunu Kurus (Kyros veya Kuraş) Dedesi Med Kralı Astiyag'ı devirerek dünyanın o güne dek gördüğü en büyük imparatorluğu, Pers İmparatorluğunu kurdu.

ASTİYAG'IN RÜYASI VE KURUS

Astiyag bir gece rüyasında kızı Mendane'den fıskıran bir ırmağın Ekbatan'ı bastıktan sonra tüm Asya'yı kapladığını görür. Bu rüyası kızından doğacak çocuğun, tahtını elinden alacağı şeklinde yorumlanır.

Bu yüzden kızını hakir gördükleri bir Pers prensi olan I. Kambis'e verir. Çünkü bir Pers prensinin oğlunu Medlerin başına kral yapmayacağı düşünülmektedir.

Fakat bir süre sonra gördüğü başka bir rüyada, kızından çıkan bir asmanın tüm İran ve Asya'yı kapladığını gördü. Bu rüyayı yorumlayan kahinler, Mendane'den doğacak çocuğun, tahtı ele geçireceğini söylediler.

Dünyanın dört köşesinin kralı Kiros (Kurus) (Resim Wikipedia)

Bunun üzerine Astiyag kızını saraya getirterek, doğumun sarayda gerçekleşmesinden sonra, ondan doğan erkek çocuğu öldürmesi için Saray Bakanı Harpag'a teslim eder. Mendane'den çekinen Harpag elini bir prens kanına bulaştırmak istemeyince, çocuğu dağda bir çobana verip çocuğun tavşan kanıyla boyadığı kanlı giysilerini Astiyag'a getirir.

Kurus 10 yaşındayken çocuklarla oynadığı bir oyunda kral seçilir, arkadaşlarına görevler verir, görevini yapamayanları cezalandırır. Soylular bir çoban çocuğunun

kendi çocuklarını cezalandırmasını hazmedemez ve Krala şikayet ederler.

Astiyag çocuğu çağırıp konuşur ve şüphelenir. Çobanı sıkıştırınca çocuğun torunu olduğunu anlar. Kurusu çocukların kral seçmesiyle rüyasının yerine geldiğine inanır ve Kurus'u öldürtmekten vazgeçer. Pasargat'a babasının yanına gönderir.

Ekbatan'ın etekleri ve Hemedan

Fakat emrini uygulamayan saray nazırı Harpag'ı yemeğe çağırır ve yemekten sonra da yediği yemeğin oğlunun eti olduğunu söyler. Harpag, sukunetini bozmadan "Kralın yaptığı her iş iyidir" der, ama Astiyag'dan intikam almak için ant içer.

Harpag bir süre sonra el altından Kurus ile irtibata geçer. Bazı Med komutanları elde edilir. Kurus da Babil

hükümdarı ile anlaşarak oradan da yardım alıp Astiyag'ı devirirler. Böylece Med tahtı ve bağlı ülkeler Perslerin eline geçer.

Ve işte şu anda üzerinde dolaştığım ve Hemedan'ın tam da ortasında kalan tarihi bölge, Medlerin başkenti Ekbatan'ın kalıntıları olup Astiyag'ın Sarayı da biraz ilerde görünüyor.

EKBATAN

Aslında ben Hemedan'da öncelikle Ekbatan'ı görmek istiyordum. Fakat otelcinin verdiği şehir planında Ekbatan yoktu. Şehir dışında olabileceğini düşünerek Aleviyan'daki kadın görevliye, buraya en yakın olarak işaretlenen yere, yani Hikmethane'ye gitmek istediğimi söyledim.

Ekbatan'a çıkan yol

Kadının tarif ettiği yönde 10 dakika kadar yürüyünce, şehrin ortasındaki höyük görünümlü tepeye tırmanan bir yola geldim. Aslında benim aradığım yer, yani Hikmethane dedikleri yer, tarihi Ekbatan şehrinin kalıntılarıydı. Ama onlar Ekbatan demiyordu.

Tarihi Şehir koruma altında olup düzlüğün bittiği yerde Hemedan da bitiyor ve höyüğün yamaçlarında kuru otlar, sarı bir çerçeve oluşturuyordu.

Yalnız şehrin bittiği yerde tavuk pazarı vardı ve çok pisti. Ayrıca o bölgede yıkıntı şeklinde bakımsız evler vardı. Fakat bunlar gecekondü değildi. Hatta İran'da hiç gecekondü görmedim, diyebilirim.

Giriş yolu boyunca uzanan Ekbatan'ın şehir duvarları

Ekbatan beni bu geziye zorlayan yıllardır İran rüyaları görmeme neden olan en önemli üç yerden birisiydi. İkincisi Persepolis, üçüncüsü de Yezd'de Zerdüştlüktü.

Bu üçünü araştırmak ve yerinde görmek için yıllardır İran'ı görme arzusu ile kıvranıyordum ki, işte şimdi oradayım. Burası Medlerin başkenti olup İran da ilk büyük çaplı siyasi

örgütlenmeyi yapan ve gerçek anlamda İran tarihini başlatanlar Medlerdir.

Tarih boyunca İran'ın en önemli kentlerinden birisi olan Ekbatan, Perslerin de yazlık başkenti idi. Ve Pers hazineleri Ekbatan'da saklanıyordu.

Büyük İskender Persepolis'i aldıktan sonra Ekbatan'ı da alıp buradaki büyük hazineyi piyasaya sürerek, HELLENİSTİK DÖNEMDE ticaret ve Ekonominin bir anda canlanmasını sağlamıştı.

Hemedan'ın ortası Ekbatan

Ayrıca Partların başkentleri arasında da yer alan kent, Horasan Selçuklularının da başkentiydi. İşte o büyük ve köklü uygarlıkların merkezi olan Ekbatan, bu gün Hemedan şehrinin tam da ortasında kalmış.

Hemedan bulvarları Ekbatan'ın çevresinde çemberler çizerek onu kuşatıyor, kucaklıyor, sanki koruma altına alıyordu. Ekbatan tamamen düz denilebilecek çok büyük bir ovanın ortasındaki 25-30 metre yükseklikteki bir düzlükte kurulmuş.

Yani bütün ovaya ve Hemedan'a hakim bir nokta burası. Bu yüzden buradan tüm Hemedan'ı görebiliyorsunuz. Güneyinde yüksek dağlar var. Burada Alvand Dağının yüksekliği 3574 metreyi bulmaktadır. Ve Haziran ortasında bu dağlarda hala kar var.

Ova yönünde Ekbatan'dan Hemedan sonsuz bir boşluk gibi görünüyor.

Ben gezmeye müzesinden başladım. Müze, Kirmanşah a göre çok zengindi. Müzede çekimler yapıp çıkınca, kazı alanına

geçmeden önce müzenin arkasında kalan kiliseleri gezeyim dedim.

Müzenin 400 metre kadar ilerisinde birkaç kilise vardı. O tarafa yürüdüm. Oralarda da, yer yer kazılmış alanlar vardı. Kilise yeni dönemlere ait bir yapıydı. Hatta hala faal durumda olup Hristiyanlara hizmet veriyordu. Sanıyorum burada Hristiyan Ermeniler bulunuyor.

Kiliseler

Kiliseler, mimari tarzı ve iç dekorasyonu ile ilginç yapıları. Fakat birisi çukurda kalıyordu. Gelmişken hepsini gezeyim diye aşağıya indim. İçerde insanlar vardı. Vücut yorgunluk sinyalleri vermeye başlamıştı.

Kilisenin olduğu yerden çıkarken ayaklarım ve nefesin zorlamaya başladı. Bir kenarda biraz dinlendikten sonra "Ha

gayret sen günde 7-8 saat yürüyebiliyorsun. Bak gençler bunun yarısını yürümüyor" diye kendime gaz vermeye çalışıyordum.

Kiliselerin olduğu yerden geri dönerek müzenin önündeki kazı sahasına girdim. Burada tarihi Ekbatan kentinin binlerce yıllık kalıntıları ile karşılaşmanın heyecanıyla yorgunluğu bir süre unutsam da, kazılmış bir alandan aşağı inip yukarı çıkarken, yorgunluk "Ben buradayım" diye haber veriyordu.

Kilise ibadete açık durumda

Sonra Ekbatan sarayını, sur gibi devasa duvarlarını ve çapraz planını incelerken yine her şeyi unuttum. Bu sarayın yağışlardan zarar görmemesi için üzeri kapatılarak koruma altına alınmış.

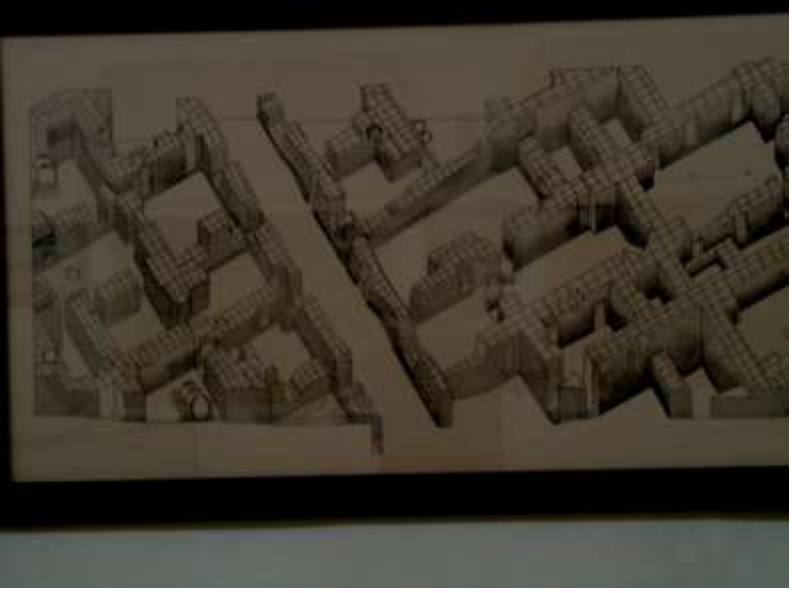
Ekbatan sarayı deyince kafamda bir lüks ve ihtişam kadar, entrika, büyü ve çeşitli dinsel ritüeller de canlanıyor. Neler, neler yaşanmamıştır ki orada? Düğünler, kutlamalar şölenler, rekabet ve ölümler...

Nerelerden ne amaçla hangi elçiler ve heyetler geldi? Hangi hediyeleri getirdi? Kimlere savaş kararı verilirken, kimlerle barış yapıldı ve bu sarayda kimlere hangi yüksek görevler verildi? Sarayda gezerken tüm bunlar aklımdan hızla gelip geçti.

Dairesel bir çatı ile korunan saray kalıntısı.

Ayrıca Ekbatan Sarayının satranç tahtasını andıran odaları ve bunların ayrı ayrı çıkışları olduğunu söylediler. Bu büyük ve yaşlı sarayın üstünde bir iskele kurulmuş. Oradan yürüyerek geziyorsunuz. Odalar altınızda kalıyor. Üzeri kapalı olduğu için çok aydınlık değil. Ama yine de her şey ortada görünüyor. Döne döne gezdim, anlamaya çalıştım.

Ekbatan Saray'ının planından bir kesit

Saray odalarının üstten görünüşü

Ekbatan, Sarayın çevresindeki çukurlarda yapı temelleri şeklinde yatıyor, hayal gücünü kullananların beyinlerinde canlanıp yaşıyor, görkemli bir geçmiş olarak, belki de günümüze tepeden bakıyor.

Bozkır bitkilerinin arasında Ekbatan kazılarını bir süre daha inceledikten sonra çıkışa doğru başka bir yapı kümesiyle karşılaşıyorum. Üstü açık ve dörtgenlerden oluşan odalar sistemi.

Yapılarda genellikle kerpiç veya tuğla kullanılmış. Üzeri de kil çamur ile sıvanmış. Nasıl bir kil ve nasıl bir koruyucu sistemdir ki hala binlerce yıldır sıvaların çoğu duruyor.

Kazıda ortaya çıkan yapı temelleri

Sıvaların döküldüğü yerlerde kerpiç ve tuğla görünüyor. Duvarlar çok kalın. Bir duvarda 6 tuğla saydım.

Her tuğla 20 Cm olsa, 120 Cm eder ki, bu da duvar kalınlıklarının en az 1 metre olduğunu gösteriyor.

Kazı temelleriyle ilgili resimlerin arasına Astiyag ile ilgili duygu ve düşüncelerimi koyuyorum. Ekbatan'ı resimlerde gezerken okursunuz.

ASTİYAG'A

Coğrafya 2011 İran
Tarih MÖ 560 Ekbatan.
Kalırsa tarihle
Coğrafya arasında
İşte böyle, benim gibi
Şaşırp kalır insan.

Bir yapı temeli

Hey gidi ulu Med Kralı
Medlerin Astiyag'ı!
Torunun Kurus'la
Kavgalı mısın hala?
Bu dünyada kaybettin ama
O tarafta kazanabilirsin belki
İttifak kurabilirsen
Lidya Kralı Karun'la.

Bir sitenin temelleri

Fakat kendini de
Fazla mazlum sayma.
Mendane'nin çektiklerini
Harpag'ın oğlunu kesip
Adama çocuğunun etini
Yedirdiğini unutma!

Sayın Astiyag:
Bu hikayeler doğru mu?
Ya da bunları kim uydurdu?
Belli ki benim gibi
Yağmurlu bir akşamüstü
Şimşek ışıklarının sırtında
Hülyalara dalmış
Bir yol yorgunu
Belki biraz sufi
Biraz da meczuptu
Bu hikayeleri uydurdu.

Kazı alanından

İnsanlar neden inanırlar dersiniz
Böyle safsatalara

Tarih neden kaybolur
Efsaneler masallar arasında
Çünkü sevmez insanoğlu gerçeği...
Dolaşmak ister keyfince zamanda
Duyguları, kurguları doğrultusunda.

EKBATAN MÜZESİ

Ekbatan'ın üstü düz sayılır. Ama kazı her tarafında yapılmamış olsa da, yer yer büyük kazı çukurları var. Genellikle kurumuş bozkır bitkileri ve otlarla kaplı. Gezilecek yerlere yollar yapılmış olup bu yolları izleyerek geziyorsunuz. Giriş ücretini müzeye girerken ödüyorsunuz, yalnızca 500 tümen. Elli sent bile değil.

Müzenin girişı

Aslında gezmeye müzeden başlamıştım. Müze büyük ve çok zengindi. Çok değerli eserler var. Şimdi sizi bu harika eserler arasında dolaştırırken, resimlerin arasına Medler ve Ekbatan ile ilgili duygularımı dile getiren şiirinden bölümler serpiştireceğim.

İçinde iskelet bulunan bir sanduka

EKBATAN

Ekbatan diyordun
İşte geldin Ekbatan'a
Üstelik Hemedan da
Piyangodan avanta.

Hemedan'da
Köhne bir otel odasında
Karmakarışık düşünceler
Düş olup çarpışırken kafamda
Zaman çarkı tersine dönmüş
Gider 2500 yıl arkaya.

Selevkoslar dönemine ait gümüş paralar (MÖ 333-247)

Dışarıda yağmur yağıyor
Serin mi serin
Sıcak bir yaz akşamına
Gök gürlüyor, şimşekler çakıyor
Gece derin mi derin
Uzanıp Med Kralı Astiyag'a
Soruyorum, Astiyag Böyle bir gecede
Ne düşünmüştür acaba?

Penceremde Medlerden kalma
Eski bir şimşek ışığı
Parçalanırken sarıdan mora
Öte yanda kapım zorlanmakta.

Işıklar kesik
Kesif bir karanlıkta
Med kıyafetleri içinde
Bir kahin odama dalmakta.

MÖ 1. Bin yıla ait demir silah (Asadabat)

Kahin diyor ki:
Sana bir haber getirdim korkma!
Kralın kızından doğacak oğlan
Kralı öldürüp oturacak koltuğuna
Bunu söylüyorum bir tek sana.

Bunu neden bana söylüyorsun
Gelip de taa MÖ altıncı yüzyıldan /MS 2011 yılına?
Ben yaşlı ve yorgun bir yolcuyum
Yağmurlu bir Hemedan akşamında

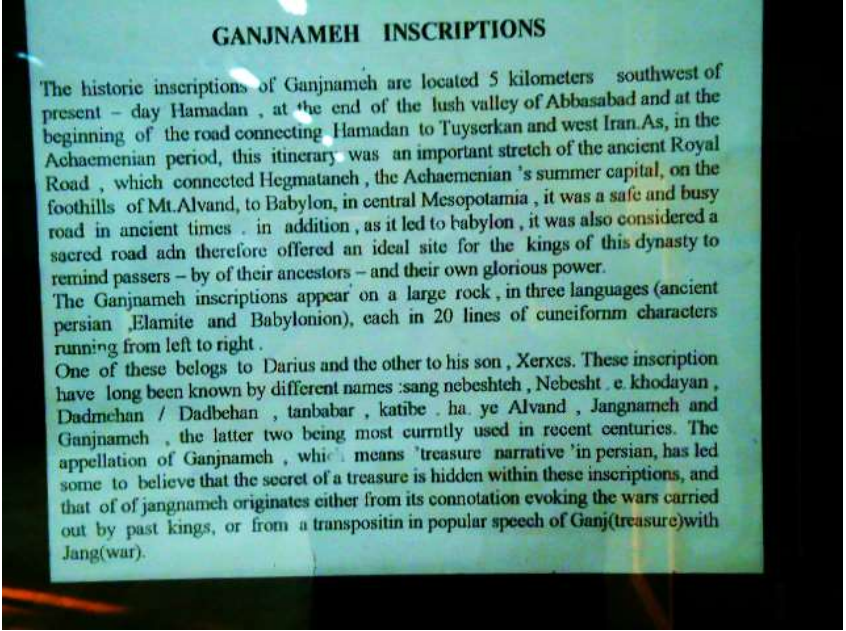
Sabah bir olsa, bir olsa sabah
Çıkacağım İsfahan yoluna.

Üç dilde Gençname yazıtları

Hah, hah, hah haa...
Yaşıyorsun ha, 2011 yılında
Bak bakalım etrafına
Yakalayıp geldim seni
2570 yıl öncesi
Kendi zamanımda
Astiyag'ın sarayına...
İster misin,
Saray bakanı yapayım da seni
Yol aç, Kurus'un krallığına.

Magi, kahinlik forsuyla
Hava atıyordu etrafımda.

Gençnamenin İngilizce metni

Dur şunun havasını alayım diye
Dedim ki ona
Ah be kahin bozuntusu
Kendini bir şey sanma
Mademki getirdin beni
Ekbatan sarayına
Al benden de sana bir kehanet
Saray Nazırı Harpag
Sahip çıkacak Kurus'a
Kurus'un annesi
Mendane'den korkusuna.
Kral varsa da bu işin farkına

Ama Harpak varamayacak
Yediğı yemeğın
Oğlunun eti olduğuna.

Bir bozum oldu ki kahin
Bu kadarını ben bile bilemiyorum daha diye
Şaşkın şaşkın ortalarda dolaşmakta...
Nereden bilebilir bu adam bunları diye
Kafasını toplamaya çalışmakta.

Bilmiyor musun, akıllım
Ben 2011'den geliyorum.
2550 sene oldu
Sizin foyanız çıkalkı ortaya.

Seramik kaplar

Daha fazla şaşırmak istemiyorsan
Derhal beni yaşadığım yıla yolla.
Uzak değil Ekbatan Hemedan'a
Otel Stare 3-5 km. uzaklıkta.

Mücadele eden hayvan motifleri

Hemedan'da köhne bir otelin
Yağmurlu bir Haziran akşamında
Dalıp girmişim Ekbatan rüyalarına.
Duygular karmakarışık
Düşler kaybolmuş düşüncelerde
Sanki zamanda yol ayrımı
Ekbatan'da gece.
Yağmur sesi, gök gürültüsü
Şimşegin parıltısı
Sanki Medlerden kalma bir simge.

Çünkü onlar hiç yaşlanmadan
Hep tazeleyerek kendilerini
Girerler gecelerden günümüze.

Kafamda Medler, Persler
Partlar ve Sasaniler'den İslam'a
Türklerden bugünkü
İran'a uzanan bir yolda
Kiyaksar, Kurus, Darius
Melikşah ve Şah İsmail'den
Şah Abbas ve Gazneli Mahmut'a
Baba Tahir'den İbni Sina'ya
Çıkmışım tarihte
Uzun ve gizemli bir yolculuğa.

İMAMZADE ABDULLAH MESCİDİ:

Ekbatan dönüşü yolda birisine, Meydan-ı İmama giden bulvarı sordum. “Bu hıyabanda müstakim git” dedi. Gittim, fakat İmam meydanına varmadan yine büyük bir meydana geldim. Ve meydanın en önemli yapısı da büyük ve görkemli bir camiydi.

Caminin çevresinde büyük bir kalabalık vardı. Bilgi almak için gruba karıştım. Telefonları ile mesajlaşan iki gence camiinin adını sordum.

İmamzade Abdullah Mescidi

Türkiye’den geldiğimi öğrenince hemen soruları sıralamaya başladılar. “Ben hukuku bitirdim. Türkiye’de iş

bulabilir miyim? Öbürü Türkiye'ye gelsem oradan evlenip kalabilir miyim?"

Ben de "Gençler durun bakalım. Önce ben sordum. Bu camiinin adı ne?" dedim. Mescid işte dedi avukat olan.

"Evet ama bir adı olmalı değil mi? Bak bakalım şu yazılara" dedim. "İmamzade Abdullah Mescidi " dedi.

"Peki bu İmamzade Abdullah kim?"

"Cafer-i Sadık'ın uşağı imiş."

"Peki tarih yok mu?" dedim; baktı "Yok" dedi.

"Bu Cafer-i Sadık, Caferilik tarikatının kurucusu altıncı imam mı?" dedim; "Evet sen nereden biliyorsun" dediler.

Sohbet ettiğim Azeri gençler

Demek ki bu camiye, Cafer-i Sadık'ın (Altıncı İmamın 731-765) uşağı olan İmamzade Abdullah yaptırmış. Demek ki karşımızda 1200 yaşımdan fazla bir tarih ve sanat abidesi vardı. Demek ki Caferi Sadık'ın uşağı bile kocaman kubbeleri som altından camiler yaptıracak kadar zenginmiş.

Şiiler 12 imam arasında bir ayırım yaparlar mı bilmem, ama bence ilk imam Hz. Ali gibi, İmam Cafer'in de bir ayrıcalığı var gibiydi. Çünkü Şiiliğin çoğunluk mezhebi olan Caferiliğin kurucusu olması bile bu ayrıcalığı ona sağlamaktadır diye düşünüyorum.

İmamzade Abdullah meydanı

Yukarıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi, İmamzade Abdullah meydanının büyük bir bölümünü, Caminin avlusu

niteliğindeki bölüm oluşturmaktadır. Caminin külliyesi, genellikle zemin seviyesinin aşağısında kalıyor. Soldaki kubbe gibi görünen yere merdivenlerle iniliyor.

Gençlerle konuşurken, bir yandan da camiye giren çıkanları izliyordum. Görüyorum ki, bu cami çok ziyaret edilen camilerden birisiydi. Kadın, erkek, çocuk camiye giren çıkan oldukça çoktu. Namaz vakti değildi ve diğer camilerde böyle bir durum yoktu.

Bu bana Kahire'deki İmam Hüseyin Camiini hatırlattı. Orada da cami ve bahçesi mesire yeri gibi kalabalık ve giren çıkan belirsizdi. Demek ki bu camiinin de, Şiiler için benzer bir önemi olmalı diye düşündüm.

Caminin içinde kadınlar bölümü

Özellikle caminin kadınlar bölümü, dolup dolup boşalıyordu. Yanlış anlaşılabilir düşüncesiyle caminin içini önce çekemedim. Fakat kalabalık bir grup camiden çıktıktan sonra caminin içini giriş kapısından çıktım.

Gençlere,"Bana Türkiye’de iş bul, eş bul” diyorsunuz, ama “Haydi önce siz bana ucuz ve temiz bir otel bulun” dedim. Hemen "Eve gidelim konuğumuz ol" dediler.

Gerekçelerini sayarak “O olmaz” dedim.

Baba Tahir’i önerdiler. “60 USD” dedim. Marmar oteli önerdiler, Ben: “Orada kalıyorum; 40 Humeyni” dedim.

“Misafirhane 5 Humeyni ” dediler; “Temizliğine güvenemem, bana 20 bin tümenlik bir Hotel gerekli” dedim. Bu arada sürekli mesajlaşıyor telefon konuşması yapıyorlardı. Birileriyle buluşmaya karar vermiş olmalılar ki, “Hotel vahdet şurada” diye beni başlarından savdılar.

“Hotel Vahdet nerede?” diye sorduğum biri : “Ben sizi götürüyüm” diye; arabasıyla Hotel Stare diye bir yere götürdü. Üç yataklı bir odayı kapatarak 20 bin tümene anlaştık. Ben “Bu gece Hotel Marmar’da kalacağım, yarın sabah buraya gelip iki gece kalırım” dedim.

Adam beni Hotel Marmar'a getirdiğinde saat dokuzdu. Ve artık sendeleyerek yürüyebiliyordum. Bir duş alıp yattım. Bir saat kadar dinlendikten sonra, bir şeyler atıştırıp Kirmanşah-Hemedan arası yaşananları yazdım. Yattığımda saat 12.00’yi geçiyordu. Kendimi bayağı halsiz hissediyordum. Gezinin Huzistan ve Basra bölümünü iptal etmeyi ilk kez aklımdan geçirdim. Keşke buraları genç iken gezebilseydim diye de hayıflandım.

ABBAS ABAD

8 Haziran sabahı saat 07.00'de kalkıp, saat 08.00'e kadar dün Hemedan'da gezip gördüklerimi yazdıktan sonra kahvaltıya indim. Bugün Abbasabad ve Gençnameyi gezip inceleyip resimleyecektim. Sabah 08.30 civarında otelden çıktım.

Abbas Abad'a nasıl giderim diye sormak için, otelin altındaki bakkala yöneldim. Bu arada birisi bakkala arabasının bagajından ekmek indiriyordu. "AbbasAbad nerede" dedim; ona sor dercesine bakkalı gösterdi.

Bakkala "Siz Türkçe biliyor musunuz?" dedim, "No" diye, ekmek boşaltmakta olan taksiciye beni gösterdi ve sanıyorum "Bak bu sizden" gibi bir şeyler söyledi.

Taksiden indiğim yer ekvatorial bir orman gibiydi.

İş telaşıyla beni dinlemeden bakkala havale eden ekmekçi, Türk olduğumu öğrenince işi bırakıp yanıma geldi. Ben “Abbasabad’a giden otobüslere nereden binebilirim” dedim. “Bekle men seni aparım (götürürüm)” dedi. Ekmekleri boşaltınca da arabaya binip sohbete başladık.

Sorular artık klasikleşmiş ve ben bunları yaklaşık tahmin edebiliyordum. İbrahim Tatlıses’i ve izlediği birkaç Türk dizisiyle ilgili soruları, İran Türkiye kıyaslamaları izleyecekti.

Abbas Abad’daki havuz göl gibiydi.

Şehir içinde 15-20 dakika yol aldıktan sonra şehrin çıkışında devasa büyük ağaçların bulunduğu ve geniş bir alana

yayılan parklar ve piknik yerleriyle dolu büyük bir yeşilliğin girişinde taksici beni bıraktı.

Akşam da konuğu olmamı, otelden alıp evine götürmek istediğini söyledi. Çok dolaşacağımı, çok yorulduğumu geç gelip sızıp kaldığımı falan anlatarak zor ikna ettim. Teşekkür edip uğurladım.

Abbas Abad'dan Hamedan'ın görünüşü.

Ben Abbasabad, bu yeşillik yerlerdir zannediyordum. Meğerse daha epeyce uzaktaymış. Bir de sürekli yokuş çıkıyordum ki, ayaklarım geri geri gitmeye başladı.

İki tarafımda meyve sebze bahçeleri vardı. Fakat çevrede kimseler yoktu. Doğru yolda olduğumdan da pek emin değildim. Karşıdan gelen bir taksiyi durdurup sordum. Doğru

yolda olduğumu söylediler. Gittikçe yokuş dikleşip uzadıkça iyice yorulmuştum; bir gölgede biraz dinlendim.

“Yokuştandır aldırma, biraz sonra düze çıkarız” diye kendi kendime telkinlerde bulunarak, 20-25 dakika kadar tırmandıktan sonra AbbasAbad’a geldim.

Parkta doğal görünümlü bank ve masalar

Abbasabad, bir tepenin üzerindeki düzlükte, oldukça güzel düzenlenmiş bir park idi. Tepenin arkada birleştiğı dağdan inen sular, tepede bir göl oluşturduktan sonra aşağıya dökülüyordu. Sanırım aşağı dökülen bu suyla çevredeki bağlar bahçeler sulanıyordu.

Havuzun kenarı ve arkada yüksek dağlar

Abbas Abad Hemedan'ı seyretmek açısından da eşsiz güzellikte bir yerdi. Yeşil giysileri içinde Hemedan'ı buradan kuşbakışı seyretmek mümkündü.

Gölün çevresinde oturma yerleri oldukça muntazam biçimde düzenlenmişti. Gür yeşillikler içinde çiçekler, çitler ve su oldukça huzurlu bir ortam oluşturuyor, insan yaşadığının farkına varıyordu.

Çevredeki insanlarla görüşerek bir Türk bulup, Abbas Abad hakkında bilgi almaya çalıştım. “Burada tarihi bir yer, kadim bir bina bir eser var mı?” dedim. “Hayır yoktur, burası gezmelik ve seyirlik yerdir” dediler.

Abbas Abad'tan Hemedan ve tam ortada Ekbatan

Bu tepedeki düzlüğün güneydoğusunda dayandığı dağa doğru yükselen geniş ve yüksek merdivenler ve sonunda su deposu gibi bir yapı var. Yanlardan akan sularla birlikte tepeye doğru yükselen bir duygu oluşturuyor.

Fakat asıl önemlisi bu tepenin her tarafını vahşi bir tabiat sarmış durumda. Gerçi vahşi dediysem de yabani veya orman ağaçları anlamında değil. Ama gölge ağaçları, meyve ağaçları, çit bitkileri ve çayırlar öylesine gür ve öylesine girift ki, sanki hiç el değmemiş doğal bir orman gibi, her yerden yeşil fışkırıyor. Nasıl bitek ve verimli bir topraksa, hiç boşluksuz, her yerde canlılar, bitkiler ve onların hepsi de en iyi şekilde beslenip gelişmişler.

Suyun geldiği basamaklı bölüm ve iki yanında merdivenler.

Tüm Hemedan gibi, buraya da gür bir yeşillik egemendi.

Gezdiğim İran şehirlerinde her ne kadar parklar ve bahçeler oldukça gür bir bitki örtüsüne sahip olsa da, sanki Hemedan'da yeşil daha bir canlı ve daha bir başkaydı.

Sanıyorum Metler de, bu durumu görerek burayı başkent yapmışlar. Belki de Med İmparatorları 2700 sene önce buralarda piknik yaptılar. Hatta belki İmparator Kyaksar, otağını şu yamaca kurup, sıcak yaz günlerini burada geçirmiştir.

Medlerden sonra Persler ve Partlar'ın da yazlık başkenti olan Hemedan'da doğaya hakim renk, yeşildi. Karlı dağları, geniş ovaları, bol suları ve dört mevsimin tam olarak yaşadığı iklimi ile yaşama koşulları çok güzel bir kentti.

İçimde, gezdiğim yerin güzellikleriyle coşmuş duygular ve bu düşüncelerle, Genç-name'ye gitmem gerektiğini hatırladım. Genç-name'ye gitmek için, geliş yönümün ters tarafından inişe geçtim.

GENÇ-NAME (Ganjnameh)

Abbasabad'a Batı yönünden çıkış biraz daha dik olduğundan olmalı, buradan inip-çıkan pek yoktu. Fakat ben, Genç-name'ye giden yola inmek için bu tarafı kullanmaya karar verdim.

İniş çıkışlar daha ziyade doğu yönünden olduğundan, bu taraf تنها olup gençler bu durumu değerlendiriyordu sanki. Park etmiş vaziyetteki iki arabanın içinde sevgililer el ele tutuşmuş, heyecanla bir şeyler anlatıyorlardı birbirlerine.

Abbas Abad'dan görünen tepelerde kar kalıntıları vardı

Derken genç bir kızın kullandığı bir araba daha gelip az ötelerinde park etti. Arabada genç bir delikanlı da var. Araba park eder etmez oğlan hemen kızın ellerini tutup gözlerinin

içine bakarak başladı bir şeyler söylemeye. Kız kendinden geçmişçesine onu dinliyordu.

Rejim ne kadar sıkısa, koşullar ne denli zor da olsa, hatta üstüne doğal afetleri de ekleseniz, yaşam yine de bir biçimde doğal seyrini buluyor. Yani olması gerekenler oluyor, parçalar birleşip bütünleşiyordu.

Zaten yaşam, bu denli büyük ve güçlü bir arzu olmasa, bugün hala canlı nesli devam edebilir miydi? “Doğal” adlı şiirimin bu olaya uyduğunu düşünüyorum.

Nasıl ki yataklarını
Kendileri kazar nehirler...
Nasıl ki denizlere tabidir gemiler...
O yüzden işe yaramaz önlemler;
Faydasız yaşamın önüne çekilen setler.

Ne denli kalıplar da koysalar
Bunun için yönetenler
İşe yaramaz yasalar, yasaklar.
Doğal bir akıştır yaşam
Kurallarını kendisi koyar.

Hiç unutmuyorum; bir seferinde, bahçemdeki beyaz kum zambakların yerini değiştirmiş ve sökülen yere çamur olmasın diye 3-5 Cm. kalınlığında bir beton dökmüştüm. Baharda önce betonun çatladığını ve arkasından çatlaklardan zambakların yükseldiğini gördüm.

Demek ki toprakta kalan soğanlar betonu çatlatarak yeryüzüne çıkmayı başarmıştı.

Genç-name

O zaman anladım yaşamanın, yaşama arzusunun ne denli büyük bir güç olduğunu. Yani yaşama arzusunun betonu deldiği yerde, sert şeriat kuralları bile geçersiz kalıyor, gençler biraz daha yakın olabilmek, göz göze gelebilmek için buradalar.

Yine genç bir kızın kullandığı bir araba daha geldi. Çiftler o denli birbirleriyle ilgiliydi ki, dışarıdaki hiçbir şeyi görmüyor ilgilenmiyordu. Çiftler birbirinin gözlerinin içine bakarak anlatıyor anlatıyordu.

Genç-name yazıtları.

Molla takmış kafayı cinselliğe. Fakat cinsellik değil bu. Bu yaşama sevinci. Bu yaşamın olmazsa olmaz koşulu, sevgi. Bin kez cinsel birleşmeye bedel bu gençler için, tutabilmek sevgilisinin ellerini, görebilmek sevgilisinin gözlerinde kendisini. Bu insani ve hiçbir biçimde önlenemez bir duygu. İnsanlığın varlık nedeni.

Gençlerin buluşma yeri olan Abbas Abad'ın Batı yamaçlarından vadi tabanına indim. Genç-name arabaları buradan geçiyordu. 10-15 dakika kadar bekledikten sonra bir özel taksi durup beni aldı. İçinde eşi ve iki kızı vardı. Malum İbrahim Tatlıses ve Türkiye sorgulamaları bitmeden Genç-nameye geldik.

Genç-name yazıtları, Darius ve Hoşyar zamanında Hemedan'ın beş kilometre Batısındaki Elvend Dağının kayalıkları üzerine yazılmış. Her iki yazıt da, üç sütun ve 20 satırdan oluşup Farsça, Babilce ve İlamca olarak, üç dilde yazılmıştır.

Yazıtların tercümesi

Zerdüşť dininin temel felsefesinin özetlendiği yazıtlar, aradan geöen 2000 seneden fazla bir zamana rağmen hala okunabilir durumda. Fakat bu dilleri bugün iöin uzman olmayan birisinin okuyup anlaması olanaksız olduğuundan, güncel Farsöa ve İngilizce öevirileri de büyük bir levha halinde hemen yanında bulunuyor.

Yazıtların konusuna gelince, burada iyi söz, iyi düşünme ve iyi davranış gibi Zerdüştlüğün temel prensipleriyle, bunları tamamlayan sevgi, hoşgörü, çalışkanlık,

bilgelik ve doğruluk gibi değerler, tanrı Ahuramazda'nın insanlardan istekleri olarak anlatılmaktaymış.

Yazıtların sağında şelale

Gençname de inişli yokuşlu engebeli bir alan. Ben zaten günlük yokuş yürüme limitimi Abbasabad'da doldurmuşum. Üstüne üslük bir de tele kabinin dim-dik kalkış yerine yürüyerek çıkınca pil bitti. Tele kabin dedikleri telesiyej, belli gün ve saatlerde çalışıyormuş. O yüzden oraya kadar boşa yürümüş oldum ve dağa çıkamadım.

Bir taksiye atlayıp şehir merkezine dönecektim ki, “Dur hele! Yorgun argın merkezde ne yapacaksın? Otele gidemezsin. Merkezde yatıp uzanacak bir yer bulmak zor olur. Oysa şurada çimli bir alan bulup uzansan, dinlenir, enerji toplarsın” diye kendime kabul ettirdim.

Gerçi beden beynin esiri. Beyin ne isterse yapmak zorunda zavallı. Ama ben direkt dayatmıyorum, yine de onun da onayını alıyorum.

Genç name aynı zamanda güzel bir park ve piknik yeri

O kadar yorulmuştum ki, çayır çimen falan aramadan oturma yerlerinin betonlarının üzerine sırtüstü uzanıverdim. Biraz sonra dalların yaprakların arasından güneşin dalgalı kesik huzmelerinin gözlerime dek ulaştığını hissettim.

Bugün gökyüzünde çöl tozu da az olup göğün mavisi daha koyu görünüyordu. Birkaç bulut kırıntısı, güneşin önünden geçerek sanki ona kur yapıyordu. Derken Güneş ve Ahuramazda bağlantısı takılıyor aklıma. Burası

Ahuramazda'nın yurdu ve onun elleri, güneşin saçlarında her yere ulaşıyordu.

Genç-name'de piknik alanları

Orada yarım saat kadar uzanıp dinlendikten sonra kalkıp az ilerde bekleyen bir taksiye gittim. Misafir almazsak dört, misafir alırsak bir dolar dedi. “Al misafirini, ben şurada bekliyorum” dedim.

Parkın yoldan taraftaki duvarının gölgede kalan bir yerine oturup, etrafı izlemeye başladım. İranlıların piknik alışkanlıkları, Anadolu'daki bizim piknik alışkanlıklarımıza çok benziyordu. Arabadan inince anne baba önde, çocuklar arkada önce oturacak yer seçilip yere yazgılar yazılıyor. Sonra da arabadan, poşetlerde yiyecekler, yastıklar vs. taşınmaya başlıyor. Müzik açılıyor. Çocuklar hemen oyunlarını kuruyor.

Burada bulunan kalabalığa göre Genç Name; tamamen bir piknik yeri olup çok önemli tarihi belgeler ve yerin tarihi kimliğinin hemen hiç bir önemi yoktu.

Yani nasıl ki buranın piknik açısından önemi beni hiç ilgilendirmiyorsa, onları da tarihi yönü hiç ilgilendirmiyordu. On-on beş metre yüksekten düşen sular ve her yönüyle çok güzel bir doğa onları ilgilendiren tarafıydı.

İranlılar, bu şelaleye Abşâr-ı Ganjname, böylesi doğal güzelliklerin bulunduğu yerlere de seyirlik yer, ya da gezmelik (gezimlik) yer diyordu.

Genç-name'den döndüğümde saat 12. 00'ye geliyordu. Bir şeyler yiyebilir miyim diye restoranların önünde dolaştım biraz, fakat hem "Ya dokunursa" diye korkuyor, hem de canım hiçbir şey yemek istemiyordu. Genç-name'de yediğim patates cipsi doyurmuştu.

Onun için "Boş ver yemeği; bugün başboş sokaklarda dolaş haydi" dedim. Dolaşırken sokaklardan birinde internet cafe buldum. Girdim, fakat ne Mynet, ne de Hotmail açılmadı. Görevli "Filtreye takılıyor" dedi.

Orada biraz oturup dinlendim. Fotoğraf makinesindeki fotoğrafları da flaş belleğe aktarıp, Yazdığım maileri flaş belleğe aktarıp hafızayı temizledim. Sonra yine çıkıp rastgele sokaklara daldım.

Kendime "Haydi kaybolmaktan korkma. Kaybolursan Meydan-ı İmam'ı sorar o yöne gidersin ve oradan oteli bulursun. Haydi hiçbir şeye dikkat etme... Kaybol, hiçbir şeyi

fark etmeğe çalışma... Fark edilecekler kendisi fark edilsin" diye kendime komutlar vererek epeyce dolaştım.

Sonra İmam Abdullah Meydanında, bir İnternet cafe buldum. İşletmeci genç Türkçeyi güzel konuşuyordu. Türkiye den geldiğimi öğrenince filtreyi etkisiz hale getirerek, hem my net ve hem de hotmail'e girmemi sağladı. Gelen maillerimi okudum ve yazdıklarımı gönderdim.

Sonra da Türkiye'den ve İbrahim Tatlıses'ten söz ettik. Ekbatan Hıyabanında (bulvarında) otobüs yazıhanesi sorduğum yaşlı bir esnaf, Türkiye'den geldiğimi öğrenince bırakmadı. Sandalye getirip oturttu

Sonra da soru yağmuru başladı. "İbrahim öldü diyorlar doğru mu? Türkiye'de pahalılık nasıl?" gibi sorulardan sonra sattığı ürünleri gösterdi. Nohut, fasulye, ceviz, badem, fındık v.s... Hepsinin Türkiye fiyatlarını sordu.

Akşam yaklaşıyordu. Otel merkeze uzaktı. "Otele gitmem gerek" diyerek müsaade istedim. "Ne yapacaksın otelde, eve gidelim, konuşum ol" diye ısrar ettiyse de, otele gitmem gerektiğini anlattım. Merkez-i İmam'dan bir taksiye binip otele geldim.

BABA TAHİR

Dünyanın en eski kentlerinden birisi olan Hemedan pek çok edebiyat, sanat ve bilim adamı yetiştirmiştir. Bunlardan 10. Yüzyılda yaşayan ve Makamat adlı eseriyle çok büyük bir ün kazan Badi'ul Zaman el-Hamedani (Bediü'z Zaman el-Hemedani, Ölümü 1008) ile 11. Yüzyılda yaşayan Baba Tahir bunların en önde gelenleridir.

Ayrıca 2003 yılında Nobel Barış ödülü alan Avukat Şirin Ebadi de Hemedanlıdır. Eyalet sınırları içerisinde kültürel miras listesine giren 207 adet eser bulunmaktadır. Ben şimdi bunlardan Baba Tahir'i tanıtmaya çalışacağım.

Bahtım karadır, talihim allak bullak;
Yas oldu nasibim, kaldım çırpıplak.
Bir dağ yoludur aşk, yürürüm ağlayarak;
Tanrım, kana boğ kalbimi, öldür ve bırak!

09.06.2011 Sabahı Hemedan'daki gezi planıma baktığımda, Bağ İmareti, Borca gurban ve Şir Sengi gibi gezeceğim yerlerin büyük çoğunluğunun Ebu Ali Sina (İbn-i Sina) çevresinde olduğunu gördüm.

O yüzden bugünkü ziyaretlerimi, otele yakın olan Baba Tahir Türbesinden başlatmaya ve sonra da Ali Sina'ya gitmeye karar verdim.

Oteldeki görevli çocuğa yolu sorunca hemen telefona sarıldı. Türkçe anlaşılmamız için, akşam beni bu otele getiren genci aradığını sandım. Fakat o taksi çağırmış. Beş dakika sonra taksi geldi.

Baba Tahir (resim alıntıdır)

Ben “Ne kadar yol ki! Ayakla gideceğim, piyade gideceğim” diye, yürümek istediğimi belirtsem de taksici, “Para istemez, konuğum ol” diye, ısrarla binmemi istedi. Sonra da beni çok yakın olan Baba Tahir’e bırakıp bin tümenimi aldı.

Bin tümen bir dolardan bile az bir para ne önemi var diyebilirsiniz; ama sürekli yinelediğim gibi bir şehri yürüyerek gezerseniz tanıyabilirsiniz. Yürümek isteyişimin asıl nedeni onun içindi.

BABA TAHİR KİMDİR.

Evet, Google’la bu başlığı yazıp tıkladığınız zaman çok miktarda kaynakla karşılaşıyorsunuz. Tarafsız bakıp değerlendiren sitelerle, onun Fars veya Kürt kimliğini öne çıkarmaya çalışan siteler ve ehli hak yönünü öne çıkarmaya çalışan alevi siteleri, onu hep kendilerine mal etmeye çalışıyorlar. Fakat o kendisini şöyle tanımlıyor.

Baba Tahir Uryan'nın anıt mezarı.

Hemedanlı beyaz şahinim
Ben Baba Tahir'im
Dağda gizli yuvaya sahibim.

Ben ak pak ve uryanım
Hemedanlı Tahir Sultanım
Binde bir gelen insanım.

Doğum tarihi kesin belli değil. Bazı kaynaklar Hemedan 935, bazıları da 940 diyor. Fakat 1010 yılında Hemedan'da öldüğü konusunda bir birlik var. Ve türbesi Hemedan'da, güzel bir park içinde bulunuyor.

Baba Tahir'in Kürtlüğünü öne çıkarmaya çalışan siteler yazılarına genellikle: "Klasik Kürt Edebiyatı'nın en önemli ve en ünlü ismi olan Baba Tahîrê Hamedanî" diye başlıyorlar anlatmaya. Farsi siteler ise, İslam alimi, veli ve İran Edebiyatının temeli olarak görüyor.

Bu tartışmanın Kürt tarafında yer alan Dr. Ömer Uluçay konuyla ilgili yazısında şöyle diyor.

Baba Tahir Türbesinin bulunduğu bahçe

"Baba Tahir, İran edebiyatının ilk yazılı kaynağı olarak önemlidir. Baba Tahir, Lori Kürt Lehçesi ile şiirlerini yazmıştır. Buradan, İran yazılı edebiyatının Kürtçe ve bir Kürt şairle başladığı ortaya çıktığından, İran dilbilimcileri Lorî dilini,

Farsçanın bir lehçesi olarak kabul etmekte ve böylece soruna çözüm bulduklarına inanmaktadırlar.”

Baba Tahir Türbesinin iç süslemeleri

Alevi siteleri Ehli Haq'dan girerek konuya, Zerdüştlükten, Bektaşiliğe dek uzanan bir kulvarda Baba Tahir'i önemli bir dönüm noktası olarak görüyor.

Zerdüştlükteki ehli hak inancı ile Alevilik ve Şiilikteki Ehli Hak kavramlarının karşılaştırmaları, benzerlik ve ayrışimleri üzerinde duruyorlar. Ayrıca Ehli Hak, sanırım İslam'da Sünni mezhepler anlamında da kullanılıyor.

Ehli Haq üstüne pek çok açıklamalardan, kısa ve kapsamlı olması nedeniyle, yine Dr. Ömer Uluçay'ın yazısından bir paragrafı aşağıya aynen koyuyorum.

“Ehl-i Haq inancının yaşam felsefesi; akılcıdır, şartlara uyum gösterir, olumlu gelişmeleri benimser, özümler, inancın kültürü buna elverişlidir. Ehl-i Haq, yaratımın üç safhada olduğuna ve her dönemin yedi devrede oluştuğuna, her devrenin bir avatar (zat-ı başar, mazhar tecelli) ve onunda üç derecede ve her birinin de yedi melekten oluştuğuna inanır. ‘Binyılda bir’ bir meleğin ve ‘yüzyılda bir’ de yenilikçinin geldiğine, tenasühe, zıtların birliğine, ilahın tekliğine, cennet ve cehennemin bu dünyada olduğuna, tenasuha [don değiştirme, alt gruba geçiş yani hayvanat, nebatat ve cedatada ruhun geçişi vardır. Reankarnasyonda ise ruhun derecesi aynı veya yüksek ruh halinde, insandan insana geçiş vardır. ‘Kamil insan’a, tembur ile ibadete, birlik ve sevginin gücüne ve ‘fıkr u zıkr’ ile kurban ve semah ile Hakka ulaşılacağına inanmaktadır. Işık, güneş ve ateş kutsaldır. “Evveli yar ahiri yar, ya Huda, ya Mevla, ya Ali” demektedir”

“Batni, eşitlikçi, mücadeleci bir gelenekten, Mazdeki, Hürremi, Eba Müslüm-i Horasani, Babeki, gelenekten gelmekte, Zenc ve Karmati hareketleri, İsmailiye, Babailik, Alevilik, Nusayrilik, Yezidilik, Dürzîlik, Bektaşilik, Şebekilik ile ortak yanları bulunmaktadır. Ehl-i Haq, coğrafyadaki diğer inançlarla da etkileşim içinde olmuştur. Bütün bunların temeli, Zerdüşti ve Mitrai (Mîrdostî) inanca dayanmaktadır. İnanç; Yahudilik, Hristiyanlık, Mani dini ve İslamiyetin etkilerini de

taşımaktadır. Tarihi süreç içinde, özü itibariyle Batını olan bu inanç salikleri, ortak bir kaderi; kırım, sürgün, mecbur-i iskân; ayrı bir din-inanç oldukları veya egemen inancın bir kolu olarak yoldan sapmış denilerek imha ve inkâr edilerek yaşamışlardır” diye yazı uzayıp gidiyor.

Görüldüğü gibi dünya kültür ve uygarlığını, felsefi görüş ve düşünceleriyle derinden etkileyen, İran Edebiyatının ve İslam tasavvuf edebiyatının temeli sayılan Baba Tahir paylaşamamaktadır. O Herkesin etkilenip feyz aldığı bir deryadır.

Türbe içinde kaval çalan adam ve mezar

Fakat doğrusunu söylemek gerekirse, İran’a gitmeyi kafama koyup da, gezeceğim kentlerle ilgili araştırmalar yapmaya başlayınca kadar, böylesine büyük bir değerden

habersizdim. Adını ilk duyduğum anda da, herhangi bir alevi babasıdır diye düşünmüştüm.

Bu durum da bizim kültürümüzün ne denli tek taraflı ve ne denli özünden uzak olduğunu göstermektedir. Batılı filozof ve yazarların hemen hepsini edebiyat tarihi derslerimizde okumuşken, bir Baba Tahir'den, bir Nizami Gencevi'den ve bir Şehriyar Tebrizi'den bir Sadi Şirazi'den hiç söz edilmemesi, beyinlerimizin tek yönlü şartlanmışlıklar içermesinde etkili olmaktadır diye düşünüyorum.

Baba Tahir çevresinden

Kafamda bu düşüncelerle vardığım türbenin girişindeki görevli Türk'tü. Ondan da biraz bilgi aldım. Görevlinin verdiği

İngilizce broşürü alıp, anıtmezarı doğru yükselen basamaklı yolda ilerlemeye başladım.

Türbeye girdiğim zaman orada mezarın arkasında oturmuş orta yaşlı bir adam kaval çalıyordu. Kavalın sesi onuncu yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla seslenir gibi, mistik bir hava yaratıyordu. Sonra kavalı bırakıp, Alevi ilahilerine benzer türküler söyledi.

Baba Tahir büyük ve çok güzel parkların ortasında, Tebriz'deki Şairler mezarlığındaki gibi bir anıt mezarda yatıyordu. Mezar çevresi çok bakımlıydı. İnsanlar, bu parklarda piknik yapıyor, yatıp uyuyor, eğleniyor, dinleniyordu.

BABA TAHİR'İN FELSEFESİ, KERAMETLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

“Gece karanlıktır ve kurtlar koyunlara saldırmakta
İki zülfünü hamail eyle ileri yürü
Dudağının köşesinden bana bir buse ver
De ki Allah yolunda dervişe verdim ”

Ehli hak inancının yaşam felsefesini benimseyip üstünde çalışarak geliştiren Baba Tahir'e göre, insanlar her tür olumsuzluğa direnebilecek, kanaat edecek ve umutsuzluğa kapılmayacaktır.

Bunu sağlamak için de, halka sofizm ve tasavvufla hakka teslimiyet öğretilmeli, morali yükselterek, direnç ve kanaati artırılmalı ki, insanlar varlığa ve yokluğa aldırmadan hak ve adalet yolunda ilerleyebilsin.

Baba Tahir türbesinin bahçesi

Aynı zamanda Baba olan Baba Tahir, kendisini herkesi eşit görüp gözetmekle de yükümlü sayıyordu. Bu yüzden şiirlerinde Alevilik felsefesinin özüne inmektedir.

Bir ah çekerim, felek haberdar olur
Bir ah çekerim, deli gönül del' olur
Bir ah çekerim, Mansur berdar olur
Bir ah çekerim, Mansur "Ene'lHak olur.

O yüzden, adaletsizliğin nedenini toprak ve sosyal eşitsizlikte gördüğü için, işlenebilir toprakların tümünün ortak mülkiyete dönüştürülerek, özgür köy yönetimlerine bırakılmasını savunan, köylü hareketlerini de desteklemektedir. Mülkiyet ortak olunca insanlar, maddi alemden arınıp çıplak kalacaktır.

Bir gün Hemedan sokaklarında çıplak dolaştığı için Uryan adını almış ve bu tür davranışlarından dolayı, çok saygın bir kişiliği olmasına karşın bazen de meczup muamelesi görmüş olduğu da söylenmektedir.

Bu ne kadar doğrudur bilemiyoruz, ama ona göre insanın insan olması için, mala mülke ve paraya tamah etmeyerek uryan (çıplak) kalması gerekmektedir.

Bu düşüncesini kanıtlamak için Hemedan sokaklarında çıplak dolaştığı için mi, “Uryan” denildi? Yoksa ruhu maddeden soyutlayarak çıplak bırakmayı savunduğu için mi, “Uryan” denildi? Ya da ikisi birliktemiydi bilemiyoruz.

Fakat dönemin düşünce sistemlerinin çok üstünde ve yaşadığı toplumun değerlerini değiştiren bir filozof olarak, toplumdan çok farklı bir yerde olduğu açıktır. Bu durum meczup ve deli olarak algılanmasına neden olsa da, aynı zamanda veli olarak saygı görmesine de engel olamamıştır.

Hatta Baba Tahir’in dönemin toplumsal doğrularıyla taban tabana zıt düşüncelerini açıklamasında, tepkileri yumuşatmasında deliliği kullandığını ileri sürenler bile vardır.

Baba Tahir'in anıt mezarında ziyaretçiler.

Cahil insanların yanlış değerlendirmelerinden rahatsız olan şairin aşağıdaki dörtlüğü, sanırım meczup muamelesi yapanlara bir yanıt olmalıdır.

Bir top mu kafam gelen giden tekme atar;
El sürmeyeyim; hepsi kurur, hepsi batır.
Alçaklara kaldıysa şu berbat dünya,
Tahir bir başka yer bulur, orda yatar!

İran'da onuncu yüzyılda yaşayan, şair, din alimi ve kerametleriyle meşhur velilerden birisi olan Baba Tahir veya Baba Tahir Uryan Hemadani'nin çok yönlü bir kişiliği olmasına karşın en çok şairliği ve şiirleriyle tanınmaktadır.

Baktabul.net sitesinde 'Baba Tahir Uryan' başlıklı yazıda onun şiirleri ve eserleri hakkında aşağıdaki bilgiler verilmektedir.

"Zâhirî ilimlerde âlim, tasavvufta yetişmiş bir velî olan Baba Tâhir Uryân'ın asıl şöhreti şâirliğinden gelmektedir. İran Edebiyâtında daha çok Lûristan (Lûrî) lehçesiyle söylediği ârifâne ve etkileyici beyitleriyle ün kazanmıştır. Dübeyit adı verilen bu şiirlerin ölçüsü normal rubâî vezninden biraz farklıdır. Zamanla halk arasında yaygınlaştıkça bâzı değişikliklere uğrayan bu şiirler orijinalliklerinden bâzı şeyler kaybetmişlerdir. Baba Tâhir'in dübeyitleri (rubâî) dışındaki en önemli eseri, ahlâkî, tasavvufî konulardaki bâzı düşüncelerini özlü bir biçimde ifâde ettiği Arapça bir eserden Kelimâtü'l-Kısâr(Kısa Sözler) adlı mecmûadır."

Ömer Hayyam ve Mevlana'dan çok önce yaşayan şair'in bunların yaşam felsefesi ve edebi kişiliğinin oluşmasında ne denli etkili olduğu aşağıdaki dörtlükten kolayca anlaşılabilir.

Bak, sevdiceğim Gönül, beden, can sende,
Ruh sende, kemik sende, yürek, kan sende.
Bilmem niye kalbimde bu illet, bu sızı?
Ancak bilirim derdime derman sende.

Yukarıdaki dörtlük, Ömer Hayam'ın, rubailerini yazarken Baba Tahirden ne denli etkilendiğini göstermektedir. Tasavvufta Mevlana Celalettin Rumi, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin de öncüsü olan Baba Tahir Uryan, eşitlikçi, adaletli ve direnişçi bir anlayışı benimsemiştir. Kuşçuoğlu, Fazlullah, Nizami Gencevi, Viran Abdal, Şah İsmail, Pir Sultan Abdal, Kazak Abdal ve Kaygusuz Abdal'ın da ana kaynağı ve özü Baba Tahirdir.

Baba Tahir'in kış günü buz gibi havuzda sabahlamasından, Elvent Dağının karları içindeki ilahi aşk ateşiyle eritmesine ve kendisine sorulan bir astronomi sorusunun yanıtını ayak parmağının ucuyla çizmesine dek birçok kerametinden söz edilirse de ben bunların üzerinde durmayacağım. Çünkü bunların doğruluğu, bilimsel olmaktan çok inançlarla ilgilidir diye düşünüyorum.

Örneğin Tuğrul Bey ile karşılaşması da ne derece olanaklıdır bilemiyorum. Çünkü Baba Tahir 1010'da öldüğü zaman Tuğrul Bey 18-20 yaşlarındadır. Ve henüz yönetimi ele almamıştır. Oysa aşağıdaki alıntıda aktarılan karşılaşma olayında Tuğrul Bey hükümdardır. Karşılaşma kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır.

Baba Tahir çev

“Böylece Hemedan ve Turistan bölgesinde şöhreti artan Baba Tahir Uryan'ın duasına kavuşmak ve sohbetinden istifade etmek isteyenler onun huzuruna koşmaya başlamışlardır.

Nitekim Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey de, Hemedan'a geldiği zaman, onunla sohbet etti ve duâsını kazanmayı büyük nîmet bildi. Tuğrul Bey Hemedan'a geldiği zaman üç zât vardı. Bunlar: Baba Tâhir, Baba Câfer ve Şeyh Hamşâd'dı. Bu üç zât, Hemedan şehrinin kapısında yer alan ve Hızır adıyla anılan bir tepenin yanında idiler. Sultan onları görünce bineğini durdurdu. İndi ve Vezir EbûNasr el-Kundûrî ile onların yanına gelerek ellerini öptü. Baba Tâhir, Sultana; "Ey Türk! Allah'ın kulları ile ne yapacaksın?" diye sorunca, Sultan; "Siz ne emrederseniz onu yapacağım." dedi. Baba Tâhir; "Muhakkak Allah adâlet ve ihsân yapmayı buyurur." (Nahl sûresi:90) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyarak; "Allahüteâlânın buyurduklarını yap." dedi. Sultan Tuğrul Bey ağlayarak; "Öyle yaparım." dedi. Baba Tâhir, Sultanın elini tuttu ve; "Benden bunu kabûl et." dedi. Sultan da; "Ettim." dedi. Baba Tâhir parmağında bulunan ve yıllarca taktığı yüzüğünü parmağından çıkararak Sultanın parmağına taktı ve; "Âdil ol!" dedi. Sultan katıldığı her savaşta o yüzüğü parmağına takardı" deniliyor.

Tuğrul Bey 990 veya 993'te Cent'te doğmuş ve 1016 yılında Selçuklu Sultanı olmuştur. Yaşadığı Maverâünnehir Hemedan'a çok uzaktır. Hani olsa olsa bir Selçuklu şehzadesi olarak karşılaşmış olabilirler mi bilemiyorum.

Baba Tahir çok yönlü bir bilgin olduğu için, onun tüm yönlerini burada anlatmamız olanaksızdır. O yüzden ben yazımı "Çare Bulamazlar" adlı şiirinden iki kıta ile bitirmek istiyorum.

Yâ Rabbî! Gönlümün feryâdına yetiş
Kimsesizler kimsesi sensin, ben kimsesiz kaldım
Herkes diyor ki Tâhir'in kimsesi yoktur.
Allah benim yardımcımdır, başkasına ne hâcet.

Ben ne alış-veriş fikrindeyim ne de kâr
Yüreğimde ne iyilik ne de varlık düşüncesi var.
Çeşme başı, su kenarı istemem
Çünkü her gözüm binlerce akan nehir gibidir.

Baba Tahir
(Çare Bulamazlar adlı şiirinden)

İMAMZADE ZEYNEL ABİDİN

Baba Tahir'in anıt mezarının bulunduğu parkın içinde ve anıt mezarın üç dört yüz metre kadar arkasında küçük fakat süslemeleri ve mimarisiyle çok güzel bir türbe daha vardı. Epeyce ziyaretçisi de olan bu türbenin İmamzade Zeynel Abidin' e ait olduğunu söylediler. Fakat hangi Zeynel Abidin olduğunu anlayamadım.

Ama 4. İmam Zeynel Abidin olmadığını öğrendim. Yani 3. İmam Hüseyin'in oğlu 4. İmam Zeynel Abidin olmadığı kesindi. Sanıyorum zaten onun mezarı İran'da değildi.

İmam Zeynel Abidin'in türbesi

Bu küçük türbenin sağında kadınlar, solunda da erkekler için, dua ve ziyaret yeri vardı. Ortada Zeynel Abidin'in

mezarı yüksek ve genişçe bir demir kafesin içinde bulunuyor. Bir dilek yeri gibi mezarın içine çok miktarda para atılmış. İç mimari ve süslemeleri de, çok güzel ve uyumluydu.

Baba Tahir ve Zeynel Abidin'in türbelerinin bulunduğu parkın çayırları halı gibi yumuşak, güçlü ve gürdü. Bu yüzden parkta oturma yerleri ve doğal olmayan hiçbir şey yok. Doğrudan doğruya çayirlara oturuyor veya uzanıp yatıyorsunuz.

Sabah otelden çıkınca akşama dek bir daha otele dönmediğim için hiç uzanıp yatma olanağı bulamıyordum. Oysa evde, bel fıtığım nedeniyle bir iki saat bilgisayar karşısında çalıştıktan sonra, on-onbeş dakika uzanıyordum.

Parkın çayırlarında oturan iki sevgili.

Burada ise sabahtan akşama günde en az on iki saat yürüme ve oturma şeklinde geçiyordu. Oysa bu parklarda oturan, yatan uyuyan insanları gördükten sonra ben de bundan sonra bu durumdan faydalanabilirim diye düşündüm.

Önceleri ayıp olmaz mı, diyordum. Bir yandan da yorulmak ve uzanmanın nesi ayıp ki; ayrıca sen sıradan bir seyyahsın; hatta sıradanlığın bile altında bir yabancısın diye yatıp dinlenebileceğime kendimi inandırdım.

BİR MOLLA İLE ŞİİLİK ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Bu parkın çıkışında rastladığım bir delikanlıya Ebu Ali Sina caddesini sorunca aramızda tatlı bir sohbet başladı. Nereden gelip nereye gidiyorum, İran’da ne yapıyorum ve Türkiye İran kıyaslamalarının ardından konu Sünni Şii ayrılığına gelip dayandı.

Şiilik ve Sünnilik karşılaştırması yaptığımız Muhammet.

Her zaman karşılaştığım soruyla yine karşılaştım. “Neden Şii değilsin?” Bu soru öylesine masum bir soru ki, sanki normalde herkesin Şii olması gerekirken, yani bu açık aleni ve tartışmasız bir durum iken, siz tutup aykırı bir yerde duruyorsunuz.

Sorusundaki mantık hatasını ortaya koyabilmek için ona “ Ben Şii değilim. Ama inanç ve ibadet sistemlerinde bir fark

görmediğim için Şii de olabilirim. Fakat sen neden Sünni değilsin? Allah aynı Allah, Peygamber aynı ve kitap aynı kitap olduğuna göre ve yaklaşık ibadet şeklinde de önemli bir farklılık olmadığına göre sen Sünniliği kabul edebilir misin?" diyorum.

"Hayır olmaz" diyor. "Ali'siz İslam olmaz." Muaviye ve Yezid'in Peygamber sülalesine yaptığı işkenceler ortada.

"Neden olmuyor. İslam'ı, Allah, Peygamber ve Kuran belirlemiyor da, sonradan gelen insanlar mı belirliyor. Sünniler Ali'yi sevmiyor mu? Sünniler Muaviye ve Yezid'in yaptıklarını onaylıyor mu? Sünniler Ali'nin halifeliğini kabul etmiyor mu?"

"Evet ama siz Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ı da halife kabul ediyorsunuz. Tek halife Ali'dir ve peygamber soyundan gelen 12 imamdır."

"Ama Ali kadar, öteki üç halifenin de İslam'a büyük hizmetleri olmuştur. Bu yüzden biz dördünü de kabul ediyoruz."

"Onlar Halife değildir. Hz. Muhammed'in hadisi var. Ali benimle eş değerdedir, benden sonra peygamber gelmeyecek, İslam'ı Ali yönetecek diye vasiyeti var. Ömer, Bekir, Osman bu vasiyeti çiğnediler."

"Tamam, sen Ali'yi tek halife kabul et, ama Sünnilerin dört halifeyi kabulüne de müsaade et. Bak bu İran'ı alıp Müslümanlığı sana getiren Ömer'dir. Bu kadarcık ayrıntıdan İslam bölünür mü? " diyorum. Fakat o illa da Ali diyor.

"Bana göre İslam'ın bu insanların hiç birisine ihtiyacı yoktur. İslam bunların hiç birisi olmadan Kuran doğrultusunda

daha doğru bir İslam olur. Bunlar İslam'ı bölmekten başka hiçbir yarar sağlamamıştır. Benim gördüğüm kadarıyla Şiilerle Sünniler arasında inanç ve ibadet açısından, Kuran'ı yorumlama açısından önemli hiçbir fark yoktur. Bunların hepsini önemsiz bir ayrıntı gibi görüp de, İslam'ı Ali'ye indirgemek, bence Ali'ye de haksızlık olur.”

“Bilindiği gibi Sıffin’de daha fazla Müslüman kanı dökülmesin diye kazandığı savaşı hakemlere bırakarak kendi askerleriyle arası açılmış ve bunlar (hariciler) sonradan Ali’nin ölümüne neden olmuştur.

Yani Ali, İslam’ın bölünmesini önlemek için, gönüllü olarak halifelikten vazgeçmiştir. Şimdi siz bu Ali’yi, İslam’ın bölünmesinde temel taş olarak kabul ediyorsunuz. Şimdi Ali dirilip gelse bu duruma şiddetle karşı çıkar ve İslam’ı bir şekilde birleştirmek için çalışır diye düşünüyorum” dedim.

Muhammet, biraz düşündükten sonra, “Siz Allahın bazı insanları üstün yarattığına inanmıyor musunuz?”

“Olabilir, ama bunu Ali ve 12 İmama indirgeyemezsiniz. Atomu parçalayan, elektriği bulan, buhar gücüyle binlerce tonluk gemileri yürüten insanlar da üstün insanlardır. Olaya böyle genel bir çerçeveden bakıldığı zaman, üstün insanlar her zaman vardır ve bundan sonra da olacaktır. Fakat bunlar peygamber değildir. Bunlara peygamber muamelesi yapılamaz.”

Aslında olayın buraya gelip dayanacağını bildiğim gibi, dinsel tartışmaların bir fasit döngü olduğunu da biliyordum. Ama İran da incelemek istediğim 3 temel şeyden birisi de Şia olduğu için, konu açılınca biraz da bilerek uzatıyordum. Farklı bir şeyler yakalamaya çalışıyordum.

Fakat Muhammed'den farklı bir şey çıkmayacağını anlayınca olayı kapatmak için, gezeceğim yerleri soruyorum. Ama Muhammed kapatmak istemiyordu. Beni akşam evine davet ediyor ulemaya danışalım diye Mescit'e götürmek istiyordu.

“Ben medrese öğrencisiyim, fakat bu kadarını bilemem. İsterseniz gidelim benim hocalarım ile bunları konuşalım. Madem siz de İran'da Şiiliği araştırıyorsunuz, en doğru biçimde öğrenirsiniz ” dedi.

Ben “Bunca gezecek yerim var Muhammed, şimdi bununla uğraşamam” deyince, akşam otele gelmeye karar verdi. Ulemadan birini getirip beni bilgilendirecekti. Tamam, otel Stare'deyim 20.30 -21.00 arası gelin dedim.

Ben EBU ALİ SİNA'ya gitmek için İmam Abdullah meydanında Muhammet'ten ayrıldım. Bu arada, İmam Abdullah Mescidi'nin önündeki bodrumda kalan yapıların camii külliyesi olduğunu öğrendim.

İBN-İ SİNA (Ebu Ali Sina)

Bizim kısaca İbn-i Sina olarak bildiğimiz bu büyük İslam filozofunun tam adı: Ebu Ali el-Hüseyin ibni Abdullah İbn-i Sina el-Belhi'dir. Avrupalılar Avicenna (avisena) olarak tanımaktadır.

Ağustos 980 yılında Özbekistan'ın Buhara Kenti yakınlarındaki Afşana'da doğmuş 21 Haziran 1037'de Hemedan'da ölmüştür. Aile Belh'li olup babasının görevi nedeniyle Buhara'da bulunmaktayken orada doğmuştur.

İbni Sina Meydanı

Onun yaşadığı dönem, Yunanca, Farsça ve Hintçeden çevirilerin yoğunlaştığı, önemli bilimsel çalışmaların gündeme geldiğı, İslam'ın Altın Çağı olarak anılan bir dönemdir.

Horasan ve Türkistan'daki Samanoğulları ile İran ve Irak'ta hüküm süren Büveyhoğulları bilim ve kültür çalışmaları için elverişli bir ortam hazırlamışlardı. İbni Sina bilim ve kültür için elverişli olan bu ortamda, üstelik bu çalışmaların içine doğdu denilebilir.

İbn-i Sina'nın müzesindeki bir resminin fotoğrafı.

Çünkü babası Samanoğulları Devletinin Saray kâtiplerinden ve önemli bilim adamlarından biriydi. İlk derslerini babasından ve devrin önemli bilim adamlarından Natili ve İsmail Zahit'ten almıştır.

997 Yılında hastalanan Buhara Prensini iyileştirince, saray kütüphanesini kullanarak eski Yunan, Fars ve Hintçe eserleri inceleme olanağı bulmuştur.

Yetişmesi için bu elverişli koşulların yanı sıra kendi zeka, hafıza ve yeteneklerinin de önemli rolü olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Çünkü 10 yaşında Kuran'ı hatmetmiş, 14 yaşına geldiğinde hocalarını geçmeye başlamış ve 19 yaşında hekim unvanını kazanmıştır.

Babası öldükten iki sene sonra (1004) Samanoğulları hanedanı da sona erer. Gazneli Mahmut'un hizmetine girmeyi kabul etmeyerek Batıya Ürgenç'e gider. Buradaki Vezirden bilimsel çalışmaları için destek sağlar.

Fakat kendisini destekleyen hükümdar Kabus bir ayaklanmada öldürölünce Hazar kıyısındaki Gorgan'da (Cür-can'da) eski bir arkadaşı olan Şirazlı Ebu Muhammet'in yanına gider. El Kanun'nu burada yazmaya başlar.

Bu dönemde Horasan, Merv ve Nişabur'da dolaşmış, Rey ve Kazvin'de çalışmış ve sonun da İsfahan'a yerleşmiştir. Gezdiği bu bölgelerden özellikle, Belh, Hemedan, Rey ve İsfahan'daki devrin en önemli kütüphanelerinden yararlanmışır.

Son yıllarını İsfahan'da geçiren İbni Sina, İsfahan Emiriyle birlikte savaşı geldiği Hemedan'da hastalandı. 1037

yılında ölüm döşeginde, kölelerini azat ederek, mallarını yoksullara bıraktı ve 57 yaşında Hemedan'da öldü.

Anıt Mezar ve müzelerin üst bölümü.

Bilim ve hekimliğin her alanında çalışmalar yapmış bir Fars filozof ve hekimi olan İbni Sina'nın felsefesi, Ortaçağ

Filozoflarıyla büyük bir benzerlik göstermektedir. Çeşitli bilimlerdeki çalışma ve düşünceleri ise şöylece özetlenebilir.

FELSEFE alanında, Aristo'nun görüşlerini benimseyen İbni Sina, deney, akıl ve duyularla elde edilen verileri, akıl yoluyla değerlendirip açıklayan bir felsefi görüşe sahiptir. Felsefeyi, Kuramsal ve uygulamaya ilişkin diye ikiye ayırır. Kuramsal alanda doğa, matematik ve metafizik; uygulamada: siyaset, iktisat ve ahlak konuları yer alır.

İbni Sina Meydanına çıkan bir bulvar

İbni Sina, dini bağımsız bir bilgi alanı kabul ederek, din felsefesini dört alana ayırmıştır. Bunlar: yaratılış, ahiret, peygamberlik ve Allah bilgisidir. Bunları kavramanın yolu tasavvuf ve tasavvufun temeli de aşktır. İnsan, sınırlı

varlığından ancak aşk aracılığı ile sıyrılarak, sonsuza ve Allah'a ulaşabilir. Tasavvuf aşkı dışı vurmaktır.

METAFİZİK konusunda İbni Sina, Aristo'nun metafizik anlayışı ile kelimacıların ve yeni Eflatuncuların görüşlerini birleştirerek yeni bir bileşim yaratmaya çalışmıştır. Metafizikte, varlık konusunu (vücudu mutlak) temel alan İbni Sina'ya göre varlık (vücut) üçe ayrılır. Bunlar ortaya çıkıp sonra yok olan varlık, kendiliğinden var olabilen olası ve zorunlu varlık ve özü gereği, gerekli olan varlık (Allah) olarak gruplanır.

Türbenin kitaplık bölümünde İ. Sina'nın bazı kitapları

MANTIK bilimini İbni Sina, ruhbilimden doğup onun kurallarını alan bir alet, araç bilimi olarak kabul eder. Mantığın temel konusu düşüncenin karar süreci olup kavramlar arasında bağlantılar kurarak doğru düşünmeyi insanlara öğretmektir.

Kavramları da açık belirleme ve kapalı belirleme olarak ikiye ayıran Sina, mantığın en önemli bölümü 'tanımdır' demekte ve tanımda, cins ve fark varlığına inanmaktadır.

RUHBİLİM ise, fizik ile metafizik arasında bağlantı kurarak bunlardan yararlandığını düşünen İ. Sina'ya göre bu, üçe ayrılmaktadır. Akıl ruhbilimi, deneysel ruhbilim, tasavvuf veya gizemci ruhbilim.

Hasta muayenesiyle ilgili minyatür resim

AKIL: İbni Sina: Eflatun'un idealizmi ile Aristo'nun deneyciliğini uzlaştırmaya çalışarak, akıllı beşe ayırmıştır. Olası akıl: açıkça ortada olanları, zorunlu olanları bilir. He-yulani akıl: Bilmeyi ve anlamayı sağlar. Kutsi akıl: Aklın en yüksek aşaması olup herkeste bulunmaz. Muste-fat akıl: Kendisine verileni, kendisinde bulunanı algılar. Bilfiil akıl ise: Kazanılmış verileri algılar.

Bilginin elde edilmesinde, deneyin rolünü kabul eden İbni Sina'ya göre sezgi ile elde edilen bilginin, sonuçlama yöntemiyle kesin kurallara dayandırılması gerekmektedir. İ. Sina, bilgi konusunda idealisttir.

Bilimleri sınıflandırması;

İbni Sina'ya göre bilimler, üçe ayrılmaktadır. Birincisi aşağı bilimler ya da doğa bilimleri olup maddesinden ayrılmamış şekillerin bilimidir.

İkincisi orta bilimler olup matematik gibi insan beyninde zihin faaliyetiyle maddesinden ayrılan ve bazen bütün bazen ayrı kullanılan biçimlerdir.

Üçüncüsü Mantık ve metafizik gibi yüksek bilimler olup maddesinden ayrılan biçimlerin bilimleridir.

Başlıca yapıtları:

250'den fazla eser bırakan İbni Sina, kendisinden sonra gelen bilim adamlarını derinden etkilemiş, bazı kitapları, yakın zamanlara kadar, özellikle Avrupa Üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bunlardan; Şifa ve Kanun yıllar boyu felsefenin temel yapıtı sayılmıştır.

Tıpta Kanun: (El Kanun fi't Tıp) zamanının tıpla ilgili bilgilerini toplayan ve ortaçağda yeniçağ başlarında Avrupa'da dört yüz sene ders kitabı olarak okutulan kitabıdır.

Kitabü's-Şifa: Mantık, Matematik, Fizik, Metafizik ve İlahiyat konularını içeren on bir ciltlik bir eserdir. Mantık bölümünde, mantık, müzik ve hitabet olup Matematik

bölümünde: aritmetik, geometri ve astronomi, Tabiat Bölümünde ise, fizik, kimya ve mineroloji yer alır.

Kitabü'l Necat: kurtuluşu işleyen metafizik konularından özet olarak bahseden bir kitaptır.

Ahlak Konusunda Kitapçık; (Risale fi-İlmü'l-Ahlak) ahlak konusundaki düşüncelerini içerir.

İşaratve'l-Tembihat: Hastalık belirtileriyle ilgili kitabıdır.

EBU ALİ SİNA TÜRBEİ

Muhammet ile Şia tartışmasını kestikten sonra Meydan-ı İmam'da ayrıldık. O, Ekbatan Bulvarına yönelirken ben, Ebu Ali Sina Bulvarına girdim. Bulvarın sonunda Ebu Ali Sina Meydanı var. Meydan aynı zamanda devasa çınar ağaçlarının gölgelediği yayla serinliğinde büyük ve güzel bir parktı.

İbni Sina Meydanı. Bulvarın ortasında havuz ve karşıda muhteşem bir park gibi meydan

Merkezi bir yerde ve güzel bir park şeklinde olması, meydanın kalabalık olmasına neden oluyordu. Artı Ebu Ali Sina'nın ziyaretçileri de az değildi. Ayrıca İbni Sina'nın anıt mezarı, müzesi ve bahçesinin de bu meydana dahil olduğunu düşünürseniz meydanın büyüklüğünü daha iyi

anlayabilirsiniz. Yani İbn-i Sina Meydanı, Meydan-ı İmamdan bile büyüktü.

İbn-i Sina'nın anıt mezarı.

Hemedan'da ziyaret ettiğim diğer yerler gibi, burada da giriş ücreti 500 tümendi. Bahçede bir havuzdan yanlara doğru küçük kanalların içinde akan sular ve o güne dek hiç görmediğim değişik bir süs bitkisi olan ağaççıklar vardı.

Anıt mezarın yapımında Kavus kümbetinin planının örnek alındığı söylenmektedir. Kavus kümbeti ise İran'daki İslam mimarisinin en eski örneğidir.

Anıtmezarın girişinde, iki tarafta birer mezar var. Bunlardan birisi Ali Sina'nın arkadaşı Ebu Seydi Dagduğ,

karşısındaki de Ali Sina'dan 60 sene sonra yaşayan başka bir Ali Sina'ya aitmiş.

İbn-i Sina'nın hekimlikte ve ilaç elde etmede kullandığı araçlar ve kaplardan bazıları.

Girişin tam karşısındaki anıt mezara varmadan sağdaki odanın giriş kapısının önünde bir büst var. Bu da Şair Arif Kazvini'ye aitmiş. Kazvini'nin büstünün önünden müze haline getirilen soldaki odaya girince İbn-i Sina'nın hekimlik ve ilaç elde etmede kullandığı araç ve gereçler var.

Aynı odada dönemin muayene yöntemlerini gösteren, karikatürize temsili resimler de var. Yine aynı odada İbn-i

Sina'nın değişik ebatlarda resimleri var. Sağdaki odada ise kitapları ile iki resmi var.

İbn-i Sina'nın tıpta kullandığı aletlerden bazıları

Tarih derslerinde, 35 sene boyunca resmi tarih kitaplarının verilerine dayanarak, öğrencilerime hep Türk bilim adamı olduğunu söylediğim İbn-i Sina'nın Fars filozofu olduğunu da bu araştırmalarım sırasında öğrendim.

İnsanlığa hizmet eden bir bilim adamının hangi milletten olduğu önemli değil elbette, ama tarih kurumu bu yanlış düzeltmeli diye düşünüyorum.

Mezarın çevresindeki duvarlarda şifalı bitkiler.

Türbenin içinde biraz ilerleyerek, mezarın olduğu bölüme geldim. Burası çokgen planlı bir salondur. Ortada mezar düz bir zeminde ve çevresinde abidenin ayakları var.

Duvarlarda ise, tıpta kullandığı şifalı bitkilerin resimleri ve sağ alt köşesinde fayda ve kullanımı ile ilgili bilgiler var. Köşelerdeki dolaplarda da kavanozlara doldurulmuş otlar ve bunlarla ilgili açıklamalar var. Fakat açıklamalar Fars alfabesiyle olduğundan bir şey anlaşılmıyor.

Mezarın üstündeki geniş alanın ortasından yükselen kolonlar, daralarak bir hayli yüksekte birleşiyorlar. Ayrıca buradan meydanın her tarafı görünüyor. Bu meydana beş tane bulvar çıkıyor.

BORCA GURBAN

Aslında Borca Gurban, Bağı İmaret ve Şir Sengi benim gezip göreceğim yerler listemde yer almıyordu. Bunları burada gördüğüm insanların tavsiyesi üzerine listeye almıştım.

Daha doğrusu bir şehre varıp otele yerleşince, Resepsiyondan bir kent haritası alıp gezeceğim yerleri harita üzerinde işaretledikten sonra, bir de otelcilere “Sizin tavsiye ettiğiniz görülmeye değer başka yerler var mı?” diye soruyordum. Genellikle benim listeme yakın bir liste de onlar veriyordu. İşte Bağı İmaret, Borca Gurban ve Şir Sengi bu biçimde listeme girmişti.

Borca Gurban denilen yer.

Ebu Ali Sina'nın anıtmezarı ve müzesini gezdikten sonra, Borca Gurban'a varmak üzere karşı bulvarda bir iki

kilometre kadar yürüdükten sonra sağa dönerek sokak aralarından sora sora yarım saat kadar sonra Borca Gurban'a vardım.

Mahalle arasında küçük çiçekli bir bahçede çokgen planlı bir kümbetti. Bahçe duvarları yüksek ve kapıları kapalı olduğu için dışarıdan birkaç fotoğrafını çekmekle yetinmek zorunda kaldım.

Kümbetin kapalı olması yüzünden Borca Gurban Hakkında yeterli bir bilgiye ulaşamadım. Araştırdığım kaynaklarda da yeterli bir bilgi bulamadım. Hatta yazılışının doğru olduğundan bile emin değilim. Oradaki insanların telaffuz ettiği gibi yazdım.

BAĞI İMARET

Borca Gurban dönüşü, uzaktan burnuma yufka ekmek kokusu geldi. Kokuya doğru gidince fırını buldum. Yufka ile lavaş arası güzel bir ekmektir. Özellikle dün yediğim ekmekleri hiç sevmemiştim. Kimi şekerli, kimi yumurtalıydı.

Bu yüzden yufkayı hemen aldım. Yandaki bakkaldan bir soğan, bir domates ile bir de salatalık alıp Ali Sina'nın önündeki parkta oturup iştahla yedim. Bu park çok kalabalık olup yemek yiyen, çay içen, karpuz kesip yiyen veya sohbet eden insanlarla doluydu. Devasa çınarların altında çok gür ve canlı çayırıları halı gibiydi ve temizdi.

Bağ İmaret binasının önden görünüşü.

Yemeğin üstüne bir de çay içtikten sonra, Bağı İmaret'in yoluna düştüm. Öğle sığağında yarım saat kadar yürüdükten sonra Bağı İmaret'e vardım.

Bağı İmaret küçük fakat çok güzel bir bahçenin içinde, tarihi özellikler taşıyan eski ve güzel bir binaydı. Fakat hakkında yeterli bilgi bulamadım. Ve tahminlerimin aksine halen kullanılmakta olan bir devlet dairesiydi.

Bağı imaretin içinde bir çalışma odası

İçine girip çalışan memurlarla görüştim. Resimlerini çektim. Onlar da içinde çalıştıkları bina hakkında fazla bilgi sahibi değildi.

Çok kalın duvarları olan odaların, tavanda kemer kavisine benzer yuvarlak bir geçişi var. Odalar havadar ve serin. Bina oldukça büyük bir köşk veya saray olmalı ki; çok geniş balkonları var. Balkonların altındaki mertekler de orijinal sanıyorum.

Ben Bağlı İmareti incelerken, memurlar öğle yemeğine dağıldı. Türkçe bilen bir memura, “ŞirSengi’ye nasıl gidebilirim” diye sorunca, önce İbrahim ve Türkiye’yi sorduktan sonra “Benim evim o tarafta; gel seni götüreyim” dedi.

ŞİR SENĞİ

Bağı İmarette çalışan memur arabasıyla beni ŞirSengi denilen taşın bulunduğu parka kadar getirip bıraktı. Aslında ben şir sözcüğünü şiir olarak anlamış ve üstünde şiir yazılı bir taş bulacağımı sanıyordum.

Kimseden yeterli bilgi bulamayınca, kendi kendime yorumlamaya çalıştım. Taşın kısmen aslana benzemesini, Kürtçede şilan sözcüğünün aslan anlamında kullanıldığını düşünerek, aslan taşı gibi yorumlamaya çalıştıysam da içinden çıkamadım ki: kaynaklarda da bulamadım.

Şir-Sengi

Çünkü maalesef Batıya yönelmek adına, Doğuya sırtını dönmüş bir toplumuz. Bilgi dünyamızda İran'la ilgili bilgiler

çok sınırlı. Oysa batı dillerinde İran ve tüm doğu ülkeleriyle ilgili her alanda bilgi fazlasıyla var.

Sonuçta doğal olarak oluşmuş, resimde de gördüğünüz gibi, mitolojik bir ejderhayı andıran bu taş, bir kaidenin üstüne oturtulmuş ve buna Şir-Sengi denilmiş. Aslında bu taş için yazılmış hikayeler, efsaneler de vardır, ama bunlara Türkçe kaynaklardan ulaşmak olanaksız.

Fakat taşın içinde bulunduğu park büyük ve çok güzel düzenlenmiş ve çevresine göre kısmen yüksekçe bir yerde olmanın da avantajıyla havadar ve Hemedan'a hakim bir noktada bulunuyordu.

Şir-Senginin içinde bulunduğu park

Parkın alt tarafında küçük bir kamyonette karpuz satan adam gelir gelmez dikkatimi çekmişti, fakat önce parkı gezip,

fotoğraflarını çekip işimi bitirmek gerektiği için, onunla sohbeti sonraya bıraktım.

Karpuzcu Türk (Azeri) idi. Türkiye’den geldiğimi öğrenince: “İbrahim Abi öldü mü?” diye sordu. Ölmediğini ve iyileşmekte olduğunu anlatınca çok sevindi. Karpuz ikram etmek istedi. Ben küçük bir karpuzu parasını zorla vererek aldım. Bir ağacın altında oturup karpuzu yiyerek ve uzanıp biraz da dinlenerek, bu güzel parkı da böylece değerlendirmiş oldum.

NOT: Bu yazıyı yazıp kenthaber.com’da yayınladıktan sonra da bu taş hep kafama takılı kaldı. Aradan beş yıl geçtikten sonra internette yine İran ile ilgili araştırmalarım sırasında Hamadan Stone Lion başlığıyla karşılaştım. İngilizce metnin çevirisini yap diye tıklayınca bu taşla ilgili bazı bilgilere ulaştım.

Türkçe çevirisinde “Hamadan’ın Taş Aslanı” (Farsça “Şir-e Sangi-ye Hamedan”) olarak anılan bir taş anıt diyor. Parkın olduğu tepenin de bir Part Mezarlığı olduğu belirtiliyor.

Aslında burada kentin giriş kapısı olarak MÖ ilk inşa edildiği zaman kapının iki tarafında iki aslan olduğu, Araplar kenti işgal ettikleri zaman bile kapının sağlam olduğu ve buraya “Bab ul-asad” (aslanlar kapısı) adını verdikleri belirtilmektedir.

Parkın bulunduğu tepenin de Partlar Dönemine ait çok eski bir mezarlık olduğu, Deylemler 931’de Hemadan’ı ele geçirdiklerinde, Aslanlardan birisini Rey’e götürmek istemiş ama başarılı olamayınca kapıyı yıktırmuş. Aslanlardan birisi tamamen tahrip olurken şu anda orada duran aslanın da şeklinde bozulmalar olmuş.

Aslanlı kapı ve aslanların tarihi gemişı hakkında ise Madlerden, Partlara ve İskender'e dek değişik zamanlar ileri sürölmektedir.

Hainz Luschey 1968 yılında bu taş anıtın Helenistik bir heykel olduğunu ve MÖ 324 yılında Büyük İskender'in en yakın arkadaşı olan, Hephaestion'nun ölüm yıldönümünde, İskender'in generalleri tarafından yaptırıldığını ileri sürmektedir.

İRAN'DA KADIN

Önceki yazılarımda da belirttiğim gibi, dünyada İran'ı değerlendirenler bu değerlendirmelerinde birinci kriter olarak rejimini ele almakta ve bu rejimin bir sonucu olarak da kadın haklarının bulunmaması ve kadının aşağılanması, kapatılması, örtünmenin kadına dayatılması gibi baskıcı, despot bir sistem olduğu ileri sürülmektedir. Yani doğrudan veya dolaylı olarak bu değerlendirmelerin odak noktasını kadınlar oluşturmaktadır denilebilir.

Tebriz El Goli (İl Gölü) parkında bir kadın heykeli

Bu yargılamalarının gerekçesi de, kadının örtünmek mecburiyetinde olmasıdır. Bu zorunluluksa İran'daki insan haklarını, adalet ve demokrasi kavramlarının tamamını silip süpürüp gitmekte ve İran denilince aklımıza kadınların işkence

gördüğü, eve kapatılıp çalışma hayatının dışında tutulduğu, despot ve dayatmacı, keyfi bir devlet anlayışı gelmektedir.

Ne yazık ki ben de böyle düşünüyordum. Hatta İran'da sokakta, parkta gezinen kadın görebileceğimi düşünmüyordum. Araba kullanan, ticaret yapan, işyerinde veya devlet dairelerinde çalışan kadın göreceğimi düşünmüyordum. Bu yüzden İran'a gelince şaşırıp kaldım. Çünkü her yerde kadın vardı ve neredeyse sokakların, parkların ve camilerin kesin egemeni kadınlardı.

Düşünmediklerimle karşılaşınca şaşırdım elbette. Hatta ilk günler ne olur ne olmaz başıma bir iş gelir endişesiyle kadınlara bir soru sormaya bile çekiniyordum.

Ailelerin piknik hazırlığı

İlginçtir İran'da karşılaştığım her yabancı da benim gibi aynı şaşkınlık içindeydi. Demek ki ABD dünyada herkesin kafasında vahşi bir İran imajı yaratmayı başarmıştı.

Hatta internete girip, başka gezginlerin İran anılarını okuduğumda hemen tamamının benimle aynı şaşkınlığı yaşadığını gördüm. O zaman anladım ki gördüğüm İran, insanların dışarıda kafalarında yaratılan İran'dan çok farklı bir yerdi.

Yani İran'da gerçekten de kadın örtünmek zorundaydı, ama buna bağlı olarak hayal ettiklerimizin hiç birisi doğru olmadığı gibi, hatta bazı alanlarda kadın haklarının daha ileri olduğu alanlar bile vardı.

Sokaklarda erkekten çok kadın var; fakat başı örtülü.

Örneğin İslam'da örtünmek bir bakıma eve kapanmak, saklanmak anlamlarına da gelir. Oysa İran kadını sokaklarda,

parklarda ve camilerde erkeklerden daha özgür ve daha fazlaydı.

Geldiğim andan itibaren bu duruma tanık olmanın ötesinde, dün Bisütun dönüşü bir kadınla takside yan yana yolculuk da edince, buradaki kadınlarla ilgili gözlemlerimi de yazmak ihtiyacı duydum.

Gerçi dışarıda duyduklarımızdan örtünmek doğrudu. Yani kadın başını ve bedenini örtmek zorundaydı. Fakat başını örtmekle tüm hakları nasıl kayboluyordu ve biz bunu nasıl bu şekilde düşünmüşüz bilemiyorum. Yani eğer kadın hakları bir kadının başını örtmesi veya açmasına bağlı bir kavram ise İran’da kadın hakkı diye bir şey yoktu. Çünkü kesinlikle başını örtmek zorundaydı.

Fakat kadın hakkı yaşamın her alanına kadının eşit koşullarda katılımı ise İslam ülkeleri içinde benim gördüğüm eşite en yakın ülke İran’dı. Ve bu yalnızca benim düşüncelerim değil, İran’da karşılaştığım hemen her yabancıнын, İran’ı gezen hemen her gezginin hayret ve şaşkınlıkla fark ettiği bir durum tespitiydi.

Evet, İran’da kadının başı örtülmüş, ama kadın eve hapsedilmemiş. Başı örtülmüş ama kadın hayatın her alanına erkekle beraber katılıyor. Çalışma hayatının hemen her alanında İran kadının, Türkiye’deki kadından geri kalan bir tarafı yok. Hani Anadolu kadını gibi, evde, el sanatları alanında, tarlada bahçede ve hayvancılık alanlarında İran kadını da bizdekinin aynısıdır.

Fakat bunların dışında bugün İran’da kamu kesiminde çalışanların da yüzde kırkını kadınların oluşturduğu belirtilmektedir ki; bu oran Türkiye’den ve pek çok gelişmiş

Avrupa ülkesinden yüksektir sanıyorum. Hatta kamu da çalışan kadınların yöneticilik pozisyonunda da, 1997 yılına göre yüzde 300'lük bir artış sağlanarak müdür statüsündeki kadın sayısı 3500'e ulaşmıştır.

İran'da kadın giysileri satan bir mağazanın vitrini

Seçme ve seçilme hakları açısından da, erkeklerle eşit haklara sahip olup, 290 sandalyeli İslami Şura Meclisinde 13 kadın milletvekili bulunmaktadır. Yerel seçim sonuçlarına göre de, 783 kadın yerel İslami Meclislere asıl üye olarak seçilmiştir. Cumhurbaşkanı danışmanlığı ve bazı bakanlıkların dışında, 342 genel müdürlüğün başında kadınlar bulunmaktadır.

Eğitim öğretim açısından da İran kadını erkeğinden geride değildir. 1999-2000 Öğretim yılı verilerine göre ülke genelinde, ilk ve orta öğretim düzeyinde eğitim gören

öğrencilerin % 47'si ve üniversiteye hazırlık okuyan öğrencilerin % 60.4'ü kız öğrencilerdir.

Yine 2000-2001 Öğretim yılında üniversite giriş sınavında başarılı olanların % 60'ı da kız öğrenci olup, üniversitelerdeki toplam kız öğrenci oranı da % 33'e ulaşmıştır.

Yani bizim dışarıdan bakıp, Suudi Arabistan düzeyinde hayal ettiğimiz İran kadınının bugünkü İran kadınıyla uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur.

Belli ki, dışarıdan İran'ı kadının başörtüsüne göre değerlendirenler İran kadını Suudi Arabistan kadını, İran İslam Cumhuriyetini de, Suudi Krallığı gibi düşünmüşlerdir. Doğrusu ben kendim de İran'daki her şeyi nasıl bir başörtüsü ve Arabistan şeriatına göre düşünebilmiş ve kurmuşum akıl erdiremiyorum.

Fakat elimizdeki verilerden, yani şeriatla ilgili bilgilerimizden bu sonuca ulaşılıyordu. Çünkü bizim bildiğimiz Vehabi şeriatı ve Osmanlıdan bildiğimiz Sünni şeriatı bize bunları düşündürmüştü. Ama Şii şeriatı çok daha farklı bir şey ve bunlarla hiç bir alakası yok.

Hani İran rejiminin fevkalade çağdaş bir rejim olduğunu falan da savunmuyorum, ama dünyadaki cumhuriyetlerin de öyle alt sıralarında falan da değil. Ayrıca dünyadaki cumhuriyetlerin ne kadar cumhuriyet olduğu da ortadadır.

Özellikle de Suudi Şeriatıyla falan da asla kıyaslanamaz. Hatta İslam dünyasının en iyi iki ülkesini seçmek gerekirse, bunun birisi Türkiye ise öbürü İran'dır diye düşünüyorum.

Burada gördüklerimden sonra diyorum ki, İran'da kadının başı örtülmüş, ama bu örtü, dışarıdan İran'a bakanların beyinlerini de örtmüş ve gözlerini bağlamış.

Benim anlayabildiğim kadarıyla İran'da kadın haklarını rejime bağlamak da pek doğru bir yargı değil. Çünkü rejim ne olursa olsun İran kadını inanmadığı bir şeye, öyle kolayca boyun eğecek yapıda bir kadın değil. Her şeyden önce kendine güveni tam, kompleksiz, sade ve gerçekçi bir yapısı var.

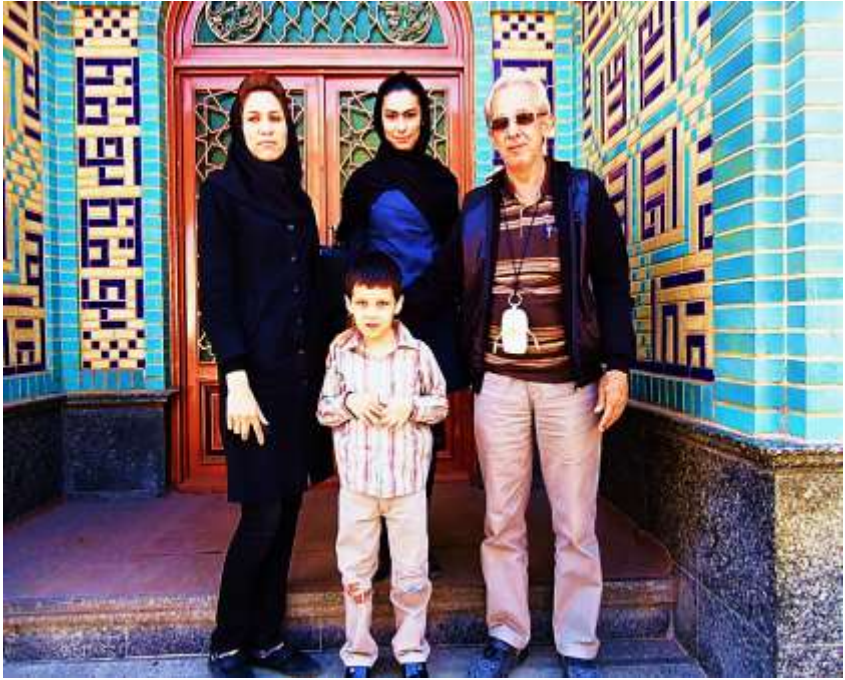

Sokaklar, parklar ve pazarların egemeni kadınlar

Bunu nereden anladım? Hani söylemiştim ya, peşin yargılarım nedeniyle kadınlardan kaçıyorum diye... Fakat bir gün Isfahan'da baktım, cadde boyunca hep kadın... Bütün

cesaretimi toplayarak, kara arşıflı, orta yaşı bir kadına gideceğim yeri sordum.

Farsa bir şeyler söyledi ben anlamadım. Benim Türkçe söylediklerimi de o anlamadı. Tam umudu kesip geri dönerken gelip omzuma dokundu. Az ilerdeki sokaktan sağa dönmeyi anlatmaya çalışıyordu sanıyorum. Fakat anlamadığımı düşünerek bir anda sol bileğimi yakalayıp köşeye kadar beni götürdükten sonra “İşte burası” dercesine, gideceğim yeri bana gösterdi.

Erdebil’de benimle fotoğraf çektirmek isteyen kadınlar

Düşünün şimdi, Türkiye’de yüksek tahsilli sınıf arkadaşı başörtüsüz bir bayanla bir bay bile, bir birlerinin

bedenine, örneğin omzuna, eline vs dokunması ne kadar olağan bir durumdur? Bunun nedeni kendine güvenmek değil midir?

Peki bu durum nasıl oluşmuş? Aynı Ortadoğu kadını bizde dinsel baskıları aşır, başını açıp, modern bir görünüm kazandığı halde, kadın erkek ilişkilerinde neden daha içe dönük, güvensiz ve daha tutucu bir yapıya sahiptir?

Ne kadar doğru sayılabilir bilemiyorum ama ben bu durumu yine dine ve İslam'a bağlıyorum. Şöyle ki: Sünni mezheplerde kadın erkek eşitsizliği daha doğrusu bir erkek egemenliği söz konusu iken Şia'da bu eşitlik camide başlamaktadır. Orada ibadet için kadın erkek herkes tanrının huzuruna birlikte varmaktadır.

Modern kadın giysileri satan mağazalardan birisi

Tarih boyunca Tanrıya ibadet için yapılmış olan ibadethaneler aynı zamanda insanların toplanma ve sosyalleşme yerleri olmuştur. Çünkü tapınaklar insanların birbirleriyle en çok karşılaştığı, insanlar arası temas ve iletişimin en gönüllü ve hem de biraz da zorunlu olarak sağlandığı mekanlardır.

İslam dini ve onun camilerine bu açıdan bakıldığı zaman, Sünni mezheplerde kadınlar bu toplumsal olayın dışında iken, Şia'da kadın bütün ibadet alanlarında, erkeklerle eşit koşullarda bu sosyalleşme faaliyetinin içindedir. Çünkü Şia'da tüm camiler kadınlar ve erkekler bölümü olarak, ortasından ikiye bölünmektedir.

İran kadınının başka bir özelliği de bakımlı, makyajlı ve yaşama bağlı olması. Kara çarşafı yüzünün çoğu örtülü olanı da türbanlı veya saçlarının yarısı açıkta kalanı da genellikle makyajlılar. Bu durum zaten pazarlardaki makyaj ve parfümeri mağazalarının çokluğundan da anlaşılıyor.

Ve yine pazarlardaki mağazaların vitrinleri, İran kadınının dünyadaki modayı da yakından izlediğini gösteriyor. Fotoğraflardaki giysiler aslında dışarıda rastlayabileceğimiz cinsten değil. Fakat evlerde, aile ortamlarında ve kadınlar kendi aralarında bu giysileri giyiyorlarmış.

Şimdi bu Şeriat yönetimindeki İran kadını, Laik Azerbaycan kadını ile karşılaştırdığım zaman bunlar onlara göre neredeyse yüz yıl ilerdeler. Gezdiğim Azerbaycan sokaklarında kadın neredeyse yok gibiydi. Örtünme mecburiyeti olmasa da, genelde hemen tamamına yakını örtülüydü. Üstelik çoğunluğu yalnız kendi başına bakkala bile çıkamaz. Eve hapsedilmiş bir mahkum gibi...

Azerbaycan'da sokakta parkta, çalışma hayatında kadın yok sayılır. Makyaj yapsa bar kadını sayılır. Bakımsız, güvensiz, erkeğe emanet bir canlı gibidir. Oysa İran'da örtünmenin dışında bunların hiç birisi yok. Hatta kadınlar daha özgür gibi geldi bana.

Azerbaycan ve Gürcistan'dan farklı olarak, belli bir otorite baskısının yılgınlığı içinde de değiller. Özgür düşünüp, devlet ne denli baskı ve ağır cezalar önerse bile düşündüğünü cesaretle söyleyebiliyor.

Azerbaycan'da beni hayal kırıklığına uğratan en önemli olaya, buradaki gönüllü şeriat uygulamasıydı. Azerbaycan'a gelmeden böyle bir durumla karşılaşacağımı hiç düşünmemiştim. Çünkü ben bu ülkeyi hep laik bir cumhuriyet olarak düşünmüştüm. Fakat Azerbaycan'da tam anlamıyla şeriat yaşanmaktaydı.

Bana göre burada İran'ın tek eksiği, örtünmenin dayatılmış olmasıdır. Öyle sanıyorum ki, isteğe bağlı da olsa, İran kadınının büyük çoğunluğu yine örtünmeye devam edecektir. Ayrıca örtünme zorunluluğunun yabancılara ve Hristiyan halka da dayatılması, İran turizmini olumsuz olarak etkilemekte ki; bu durum: İran'ı dış dünyaya da kapatmaktadır. Bu yüzden İran'ın gerçek anlamda tanıtımını da engellemekte ve hayali İran senaryolarıyla, insanların kafasında bir korku ülkesi yaratılmaktadır.

Ayrıca dinde zorlama yoktur anlayışıyla da bu başörtüsü yasağını bağdaştıramıyorum. Özellikle de, ülkeyi ziyaret eden fakat Müslüman olmayan turistlere bunun dayatılması, insanların İran'ı gezme ve görme haklarına bir engel teşkil etmektedir. İran için de belki yılda 30-40 milyar

dolarlara ulaşabilecek bir turizm gelirini elinin tersiyle geri çevirmek anlamına gelmektedir, diye düşünüyorum.

Ama örtünmenin dışında olaya bir de en doğal ve en temel insan hakları açısından baktığımız zaman, İslam cumhuriyeti can güvenliğini tam sağlamış. Ülke çok güvenli... Gece saat 12'de genç bir kız tek başına ara sokaklarda korkmadan dolaşabiliyor.

Ve insanlar yargıya güveniyor. Suç işlerse molların oğlu da olsa ceza göreceğini biliyor. İran gezdiğim ülkeler içinde adalet ve güvenliğin en iyi durumda olduğu ülke. Zaten bir devletin asıl görevi de, can güvenliği ve adaleti sağlamaktır. Bu ikisinin yanında devletlerin diğer görevleri teferruat sayılır. Yani bir devletin en temel iki görevidir güvenlik ve adalet. Bunlar devletlerin varlık nedenidir. Bu ikisini sağlayamıyorsa devlete de gerek de yoktur.

Tabi bu arada İran insanı da çok sıcak, çok samimi, Türkleri ve Türkiye'yi çok seven insanlar. Onların bizi tanınması ve bizimle ilgili değerlendirmeleri daha gerçekçi geldi bana. Bizim onları tanımamız ise tamamen ABD penceresinden gerçekdışı bir tanıma. Oysa Türk insanının İran insanını tanınmasında pek çok açıdan çok büyük faydalar var. Ve üstelik bu insanlar yaşama sevincini gelecek umudunu ve birbirine güvenini kaybetmemiş. İnsanlar başka insanlara güveniyor.

İran'da konuştuğum karşılaştığım hemen her insan bana evinde konuk olmamı teklif etti. Yani hiç bilmediği, hayatında ilk kez gördüğü bir yabancıya bile güveniyordu. Bence dünyada en önemli şey insanın başka insanlara güvenebilmesidir. Ben onlara baktıkça, ülkemde yolda

bekleyen bir insanı arabama almaktan korktuğum için utanıyorum.

Demek ki bu dört cumhuriyetin maddi açıdan en iyisi Azerbaycan, TC, İran, Gürcistan gibi sıralanması gerekirken uygulamada cumhuriyetlerin halka sağladığı olanaklar ve halkların mutluluğu, yaşama sevinci, gelecek umudu, can güvenliği, yargının adaleti sağlaması açısından bakıldığında, tam tersine bir sıralama olduğu görülmektedir.

Özellikle de Küresel sermayenin tüketim okyanusuna daldıktan sonra Türk insanı, yaşama sevincini, gelecek umudunu ve birbirine güvenini tamamen kaybetmiştir diye düşünüyorum.

HEMEDAN'DAN ISFAHAN'A

Hemedan yeşilin, yaşamın, canlılığın sembolü çok güzel bir şehir. Akşam, insanı derin duygulara sürükleyen, gurbet kokulu, tarih dokulu bir yaz yağmuru, havayı serinletti, ruhları temizledi, yaşama arzumu yeniledi.

10 Haziran sabahı kalkınca da, karşı dağlardaki kar kalıntılarının büyüdüğünü gördüm. Demek ki buralara yağan yağmur, oraya kar olarak düşmüştü. Yağmurla doğa sanki bir kat daha canlanmış, yeşil bu sabah, daha bir yeşil ve hayat doluydu.

Hemedan otogarının önünde heykeller

Aslında elbette ki, yeşil her yerde doğadır, yaşamdır. Ama burada yeşil yerden fışkırırcasına, hatta bomba gibi patlarcasına, fırlayıp gitmiş gökyüzüne. Ve aynı zamanda gür, güçlü ve bu yeşilde yaşama sevinci var. Kısacası Hemedan'da doğanın yüzü gülüyor, sevgiyle sevinçle güneşe doğru yükseliyor. Ve insanlar da bu doğal sevgi ve sevinçten kendi payını alıyor, yaşama sevincini yaşama geçirebiliyor.

Ama ne yazık ki, bu güzelim Hemedan sabahını burada bırakıp gitmek zorundaydım. Üç günde sanki kırk yıllık Hemedanlı olmuş gibi ayrılmak istemiyordum. Fakat daha yolun başındaydım. Bu gün bana gurbet olan şehirler, içinde iki gün gezdikten sonra memleketim gibi olacaktı. Yani demem o ki, Hemedan'da günüm dolmuş, İsfahan beni bekliyordu

Sabah otelden çıkınca, merkeze gidip oradan terminale gidecektim. Aşağıya inince, otelin önünde iki kişi bir arabada oturmuş, birisinin gelmesini bekliyor gibiydi. Yanlarına yaklaşıp "Buradan terminale taksi bulabilir miyim" dedim. Türkçe bilmiyorlardı, ama "Terminal" dedi; "Yes" dedim.

Eliyle gel bin arabaya anlamında işaret yaptı. Farsça "DERKOCA" (ne kadar? diye sordum; "Firee (parasız)" dedi. Anlaşılan bunlar otogarın yanından geçeceklerdi gidecekleri yere. Ben bindikten birkaç dakika sonra bir kişi daha geldi ve hareket ettik. Beni terminalde indirdiler.

Hemedan'ın terminali de burada bugüne dek gördüklerimin en güzeliydi. Çok büyük ve çok güzel bir parkın ortasında, estetik ve görkemi birlikte temsil eden çok güzel bir yapıyla karşılaştım. Ve peronlarda ülkenin her tarafına giden otobüsler vardı.

Hemedan otogarı

Ben İsfahan'a saat 09.00 da gidecek arabaya biletimi aldım. Bilet 8000 t mendi.Yani 500 km. uzaklık ve 8 saatlik bir yolculuk 7.5 USD, ya da 10-11 TL. gibi bir paraydı. Biz de şehir içinde bir taksinin 8 km de alacağı bir paradan daha az.

Bunları özellikle yazmaktaki amacım, İran'a gelmek isteyenler yol parasını hesaba katmasınlar. G r ld ğu gibi 8-10 saatlik yolculuklar 8-10 Dolar bile değil. Oysa yurt dışı gezilerde en fazla parayı yol parası kaldırır.

Örneğin ben, 200 kilometrelik Frankfurt, Strazburg arası gidiş dönüş tren biletini 108 Euro'ya almıştım. Burada böyle bir yol bileti 5 dolar bile değil.

Şoför ve kardeşleri

Terminale 08.00 de gelmişim ve arabanın kalkmasına daha bir saat vardı. Bu da çevreyi dolaşıp incelemem için fırsat yarattı. Terminalin çevresindeki parkı, karşı yöndeki karlı dağları çektim. Fotoğraf çektiğimi gören birisi “Mister beni de çek” dedi.

“Tamam” dedim ve çektim. Bu defa gitti öteki kardeşlerini de getirip arabanın önünde fotoğraflarını çekmemi istedi. Kardeşlerine “Gelin, gelin... Türkiye’de sizi görecekler” diyordu. Hepsinin İbrahim Tatlıses’i sormaları da zaten ezberlenmiş gibiydi.

Terminale yakın spor salonu

Arkada fötr şapka ya da sufî sarıĝı gibi büyük bir bina vardı. Gidip bir de ona bakayım, saat dolar dedim. Gittim baktım spor salonuymuş. Ama sıradan bir yapı değildi. Büyük ama oldukça estetik bir görünümüne sahipti.

Saat 09.10 da araba hareket etti. Yazıhanedeki görevliyle de epeyce İbrahim ve Türkiye yarenliĝi ettiğimizden biletim 17 numara olduĝu halde, beni iki numaraya oturttu. Muavin ve şoföre de, “Misafirdir, burada otursun” diye Farsça tembih etti.

Otobüste hiç Türkçe bilen yok diye düşündüğüm bir anda, yanımda oturan gencin Isfahan da üniversite öğrencisi Hemedanlı bir Türk olduğunu öğrendim. Şoförle muavin onunla konuştuğumuzu görünce Farsça bir şeyler söylediler.

Delikanlı bana "Kaptan, İbrahim'i soruyor" dedi.

Otogarın peronları

Ben de, iyileşeceğini söyledim. Fakat sorular devam etti. Bu kez de "Terör mü, mafya mı?" diye sordular. Bu sorunun yanıtını gerçekten de bilemiyorum. Zaten magazin benim ilgi alanım da değil. Fakat demek ki onlar benden çok iyi takip etmişler. Bilmediğimi söyledim.

Üniversite öğrencisi olduğunu tahmin ettiğim bir genç kız, İngilizce bazı sorular yöneltti. Türkiye İran kıyaslamaları, mesleğim, gezdiğim İran şehirlerinden hangileri güzel gibi. Fakat benim İngilizcem yeterli olmadığından yanımdaki delikanlıya sorularını Farsça sormasını söyledim. Azeri genç bana Türkçe, kıza da Farsça aktardı ve anlaşma daha iyi oldu.

Otogarın geniş bahçesi

Bir anda ilgi odağı haline gelince bundan istifade ben de onlara Isfahan’da kalabileceğim ucuz, temiz ve merkezi bir yerde bildikleri bir otel var mı diye sordum. Delikanlı sorumu Farsçaya çevirerek soruyordu.

Muavin, “Ben evime davet ediyorum konuğum olsun” dedi. “Olmaz, otel olsun” deyince, yüz ifadesinden bayağı gücendiği anlaşılıyordu. Fakat yine de yardımcı oldu. “Çeharbag’da 20-25 tümene temiz oteller var” dedi.

Bu arada, iki saat kadar yolculuktan sonra, SAVE kentine geldik. Burası büyük bir kentti ve önemli bir tarım merkezi olmalı ki, yol boyunca çeşitli ürünlerin heykelleri vardı. Özellikle de nar ve ayrıca, kavun karpuz v.s...

Saveh girişi

Hemedan'dan bu yana yol boyu çok geniş ovalarda, çok canlı bir tabiat var. Doğa toprağın gücünü kanıtlar gibi geliştirmiş bitkileri ve idealin üstünde bir verimliliğin belirtileri otobüsten bile belli oluyor. Toprak, çoğu yerde kına gibi ve buğday başaklarının evini yoldan fark edilebiliyordu sanki. Burada buğday sulanıyor, oysa bizde sulanmaz.

SAVEH çıkışında yol, Tahran ve Isfahan olarak ikiye ayrıldı ve yeşiller azalmaya başladı. Kuru ziraat daha yaygındı. Derken Delijan'a geldik ve şoför burada yemek molası verdi.

Olgunlaşan buğdaylar

Yolculuk hiç de fena değildi, İran kırsalını beynime nakşetmeye çalıştığımdan yorgunluk falan hissetmiyordum. Otobüs de Türkiye’deki otobüsleri aratmayacak cinsten İran imalatı bir Volvo idi.

Zaten buradaki yeni ve güzel otobüslerin çoğu Volvo ve Scania idi. Yazıhaneci ile sohbetimizde “Neden otobüslerin çoğu bu iki markadan” dediğimde “Bunlar İran’da üretiliyor” dedi.

Delijan’dan sonra, kademe kademe dizilmiş ufka doğru ilerleyen ve ufukta sisler içinde kaybolan çıplak dağlar, kuru dereler ve çaylar, yeşilin yerleşimlerin kenarına çekildiği kurak alanlar çoğalmaya başladı; ve vadi de daraldı.

MEYMEH den sonra vadi yeniden açılmaya başladı ise de çevrede ekim dikim yapıldığına dair bir belirti yoktu. Yolun iki tarafında genişleyen ova, kurumuş dikenli çöl bitkileriyle kaplıydı. Yer yer, hamaz dediğimiz hortum misali, göğe yükselen toz kuleleri ve yerleşimlerin kenarlarında cılız yeşillikler vardı.

Çöl gibi ekim yapılmamış alanlar

Buralarda sonu görünmeyen bu geniş ovalar çöl değilse bile, ekim dikim yapılmadığı anlaşılıyordu. İsfahan'a yaklaştıkça yeniden tabiatta bir canlanma belirtisi ortaya çıkmaya başladıysa da, doğa türküsünü Hemedan'daki gibi yüksek sesle söylemiyor artık buralarda. Bir türküden çok, belki bir iç çekiş, ya da belki cılız bir mırıldanma denilebilir buna.

İsfahan'da yeşiller yeniden ve çok gür biçimde canlandı. Çünkü İsfahan, dünyanın en güzel şehirlerinden biriydi. Ve güzellik yeşilsiz olmaz. Fakat yeşili, Hemedan kadar canlı ve gülgün değilse de yine de doyurucuydu diyebilirim.

İRAN 'DA YOLLAR, ULAŞIM VE TURİZM

İran çok eski bir tarihe sahip olmasına rağmen Roma'nın buralara egemen olamaması nedeni ile belki Türkiye kadar tarihi bir zenginliği olmayabilir. Çünkü çok büyük devasa ve sağlam eserler bırakan Roma'nın egemen olduğu ülkeler özellikle heykeller açısından çok zengindir.

Fakat İran'ın alanının Türkiye'nin alanının 2 katından daha fazla olduğu düşünüldüğünde yine de Türkiye'den daha zengin olabileceği ya da en az Türkiye kadar bir tarih Turizmüne sahip olduğu düşünülebilir.

Özellikle Selçuklu ve Safaviler döneminde çok güzel saraylar camiler yapılmıştır. Çok büyük ve güzel çeharbağlar içindeki parklar hala çoğu bölümü orijinal olarak hatta bazıları işlevlerini yerine getirerek varlığını sürdürmektedir.

Ayrıca dünya tarihinde İran'ın kendine özgü özel bir yeri vardır. Sus'ta günümüzden 5000 yıl önceki Elam'ın, Ekbatan'da 2800 yıl önceki Medlerin, Pasargat ve Persepolis'te 2500 yıl önceki Perslerin izlerini görebilirsiniz.

Sadece bunlar bile milyonlarca turist çekebilir. İran Zerdüştlüğün de merkezidir. Zerdüştlük dünya aydınları arasında en fazla dikkat çeken bir dindir.

Fakat İran'ın asıl Turizm potansiyeli ve Türkiye'den üstün tarafları doğası ile denizi ve güneşidir. Çünkü İran da hem sıcak kuşak hem orta kuşak ve Akdeniz iklimlerine ilaveten çöller vardır.

Yani İran da Türkiye'den farklı olarak çöl ve sıcak kuşak var. Denizler derseniz Pers körfezi, Umman denizi ve Hint

okyanusunda dört mevsim Deniz ve güneş var. Kuzeyde Hazar denizi var. Çıplak dağlar, çöller, uçsuz bucaksız ovalar ve bozkırlar var. Hazar kıyılarında ormanlar ve yeşil alanları ile İran da doğal anlamda ne ararsanız bulabilirsiniz.

Türkiye’den farklı olarak İran’da din turizmi de çok önemli bir turizm alanıdır. Özellikle Meşhet’te İmam Rıza, Kum’da Masume ve Cemkeran, Yezd’de Zerdüştlüğe ait tapınak ve sessizlik kuleleri, Erdebil’de Safavi Külliyesi gibi pek çok dini ziyaret yeri vardır.

Meşhet’te sadece İmam Rıza’nın yılda 10 milyondan fazla ziyaretçisi vardır. Çünkü Meşhet Şiiliğin Mekke’si gibi.

İran’da yollar ve ulaşım açısından da bir sıkıntı yoktur. Genel olarak şehirlerarası karayollarının standardı yüksek olup kentlerin kırsal bölgelerinin yolları da çok kötü değildir.

Yani karayollarında ulaşım açısından Türkiye’den geride değildir. İran’ın lüks otobüslerinde yolculuk oldukça rahat geçmektedir.

Şehir içi trafik açısından trafik lambaları Türkiye’deki gibi gerekli gereksiz her yerde yok. Trafiğin çok yoğun olduğu yerlerde lambalar var.

Bu durum bir bakıma trafiğin sürekli kesilmesini önlediği için bir yönüyle iyi. Fakat iş çıkışlarında trafiğin yoğun saatlerinde sıkışmalara neden oluyor.

Böyle durumlarda arabalar o kadar iç içe giriyor ki, her an için üç beş kaza olacakmış gibi geliyor insana. Ama 70 günde ben böyle bir kaza görmedim. Gördüğüm birkaç kaza da en güzel şehirlerarası duble yollarda devrilmiş tırlar idi.

Görüldüğü gibi İran’da turizm açısından hemen her şey var. Ama eksikler de az değil. Neler eksik derseniz, İran’da hizmetler sektörü hemen hemen sıfır denilecek derecede zayıftır.

Oteller, restoranlar, eğlence mekanlarıyla buraların temizliği, işletmesi gibi alanlarda Türkiye’nin 1970’li yılları gibi. Özellikle tuvaletler açısından, rezervuar sorunu çok önemli.

Aslında Rusya ve Türk Cumhuriyetlerine göre tuvaletler mükemmel bile sayılabilir. Çünkü oraklarda tuvalette su olmadığı gibi bazılarında kapı bile yok.

İran tuvaletleri ise yapısı kapısı açısından onlara göre mükemmel. Suyu da var, ama rezervuar olmadığı için kokuyor. Ve sıradan otellerde duş ve tuvaletler genellikle müşterek.

Fakat bunlar beş on yıl içinde çözülüp hizmet için gerekli personel de yetiştirilebilir. Ve zaten yukarda belirttiğim gibi turizmin diğer unsurları açısından da çok zengin bir ülkedir.

Ayrıca turist açısından en önemlisi, İran’da mal ve can güvenliği ile insanların konukseverliği çok mükemmeldir. Onun için İran turizmi açısından asıl sorun bunlar değildir.

Asıl sorun, kadınların kapanmadan gelmesine, plajlarda özgürce denize girmesine izin verilmez ise büyük bir turist akını olacağını düşünmüyorum. İran yönetiminin bu konuda en azından turistler için bu kurallarından vazgeçmesi gerektiğini düşünüyorum.

SON

NAZMÎ ÖNER

HEMEDAN

Türk Edebiyatı GEZİ

İnsana sonsuzluk hissi veren bir ovada, verimli topraklar ve dört mevsimin tam olarak yaşandığı doğal bir ortamda Hemedan, her tür canlının yaşamına uygun bir kenti. İran'ın 30 Eyaletinden biri olup şehrin merkezinde ve eyalet sınırları içinde yaşayan halkın yarısına yakını Türk'tür. Nüfusun diğer yarısı ise Fars, Lur, Lek ve Kürtlerden oluşmaktadır.

İran'da Tarih Çağları Elam'lar ile MÖ 3000'lere dek uzansa da, İran'da siyasi birliği sağlayan ilk kavim Medlerdir. İran Tarihinin en görkemli dönemleri ise, Balkanlardan Hindistan'a dek uzanan ve tüm Ortadoğu'yu içine alan Pers İmparatorluğu dönemidir. İşte Hemedan'ın tam ortasında bir Hüyük görünümündeki Ekbatan, Medlerin başkenti, Perslerin ise yazlık başkenti idi.

İran'da sokakta, parkta gezinen, araba kullanan, ticaret yapan, işyerinde veya devlet dairelerinde çalışan kadın göreceğimi düşünmüyordum. Bu yüzden İran'a gelince şaşırıp kaldım. Çünkü her yerde kadın vardı ve neredeyse sokakların, parkların pazarların ve camilerin kesin egemeni kadınlardı.

